

agentuur

ehk

Eesti Teatri Agentuur tutvustab 2/1010

ROOTSI ERI

MARIA BLOM „Sinikad“ (<i>Blåmärken, 2008</i>).....	2
CARIN MANNHEIMER „Viimne valss“ (<i>Den sista valsen, 2007</i>).....	7
SIGRID HERRAULT „Vaevatud“ (<i>Besatta, 2002</i>).....	11
SIGRID HERRAULT „Nälg ja armastus“ (<i>Hunger och kärlek, 2001</i>).....	15
BARBRO CHRISTINA SMEDS „Vihane mäng“ (<i>Arga leken, 2003</i>).....	21
KJELL WESTÖ „See süda, mis sul on“ (<i>Det hjärta man har, 2009</i>).....	23
JOAKIM GROTH „Teatrikriitiku surm“ (<i>En teaterkritikers död, 2009</i>).....	32
BENGT AHLFORS „Tuhk ja akvaviit“ (<i>Aska och akvavit, 1999</i>).....	36
SUSANNE RINGELL	
„Näkina ujumas“ /Naine ja surm/ („ <i>Simma näck</i> “ / <i>Kvinnan och döden, 2009</i> /).....	39
INGMAR BERGMAN „Pärast proovi“ (<i>Efter repetitionen, 1983</i>) jm.....	43

MARIA BLOM

Rootsi lavastaja, näitekirjanik ja stsenaarist, sündinud Stockholmi eeslinnas Täbys. Ta on kirjutanud kümnekond näidendit. Neist kuulsaim on kahtlemata „Maakad“, mis esietendus autori lavastuses 2004. aastal Dalateaternis. Eestis esietendus „Maakad“ 2010 septembris teatris Ugala Taago Tubina lavastuses.

Praeguseks on Maria Blom jõudnud Uppsala Linnateatri kaudu Stockholmi Kungliga Dramatenisse, kus ta lavastas Kristina Lugni „Idla-tüdrukud“ (Ernst Idla oli Eestis ja hiljem Rootsis kuulus võimlemispedagoog), ning järgmiseks kevadeks on Maria Blomil plaanis tuua Rootsi rahvusteatri välja tuua oma uusim näidend „Vaarikapõõsa all“.

„Sinikad“ (*Blåmärken*, 2008)

Esietendus Uppsala Stadsteateris 15.11.2008, lavastaja Maria Blom.

TEGELASED:

OLA – neljakümnene mees, pandimaja juhataja

ANKI – tema naine, samuti neljakümnene

KRILLE – töötab pandimajas, ANKI austaja

VIOLA/LILY – kuuekümne ringis naine

JERKER – noorepoolne räsitud mees

NORA – tema naine, umbes kolmekümne viiene

MÜSTILISED OLENDID METSAS

KOKKUVÕTE:

Koomiline ja samas ka traagiline lugu. Tõsised teemad kerglases võtmes. Tabavad repliigid (mida autor enda sõnul kogub elust enesest).

Avastseen toimub OLA ja ANKI ilusas avaras korteris. Sisustus on kaasaegne ja toretsev. Ühes toas on näha kaetud pidulaud. OLA ja ANKI näevad väga head ja hoolitsetud välja. Nad ootavad külalisi, ANKI sätib närviliselt klaase, korrutab mehele: Seda ei juhtu enam, ausalt, ma luban, enam seda ei juhtu! Ebakõla nende vahel on tuntav. Nende koristaja viibib, viimasel hetkel saabub tema asemel VIOLA. Kutsutud paarid teatavad järgemööda, et ei saa mingi viiruse tõttu tulla. Saabub KRILLE – bravuurne, lõbus, toob perenaisele lilli, kiidab peremehe uhket telekat. Kohe on näha, et tal on ANKIGA midagi. Paar kaalub juba õhtusöögi ärajätmist, kui heliseb uksekell ja JERKER, kes elab korrus allpool, tuleb redelit laenama. OLA kutsub ta lahkesti külla.

ANKI käib magamistoas, pakib kohvri lõpuni, siis esikusse, kus VIOLA näeb teda esikupõrandal kõssitamas. Samal hetkel astub sisse JERKER oma naise NORA ja mõnekuuse lapsega. NORA hoiab beebit kramplikult vastu rinda. Lapsel pole veel nime, teda kutsutakse Väikemeheks. OLA on titest vaimustuses, tiirleb ümber NORA, pärib imetamise kohta ja annab nõu, avaldab arvamust, et nad peaksid endale ühe tite adopteerima. OLAL ja ANKIL on kaks teismelist poega, keda me kordagi ei näe, sest nad viibivad rattaspordi treeninglaagris. OLA tähtsustab väga oma pereisa rolli, ta on suunanud pojad spordi juurde, et nad ei teeks samu rumalusi, mida tema noorena. Ta loobib klišeesis nagu „lapsed on meie tulevik“ ja „sport ja alkohol ei käi kokku“. OLA on ka ühingu „Kodu ja kool“ eestvedaja ehk siis ühiskonna silmis ideaalne pereisa. Ta üritabki musterisa muljet jätta, minnes sellega nii liiale, et paratamatult tekib küsimus, kas tal pole ehk midagi varjata.

Tema naine ANKI püüab küll igati tasemel olla, kuid rikub selle peremaniaki ideaalpilti. Pealtnäha täiusliku abikaasa fassaadi taga on aimata naist, kes on kaotanud pinna jalge alt ning otsib kinnitust teiste meeste juurest. Ta on vajadus suudelda kõiki mehi, kes talle tähelepanu osutavad. Põhjus, miks ta kodust põgeneda tahab, paistab tema käsivartelt – sinikad (sellest ka näidendi pealkiri). ANKI suudleb hiljem köögis kirglikult KRILLEGA, OLA satub neile peale. VIOLA liigub vaikselt toast tuppa, näeb ja kuuleb kõike, on mõistev ja osavõtlik. Mida aeg edasi, seda enam tulevad nähtavale tegelaste ebakindlus, rahulolematumus ja äng, üha enam võtavad tunded võimust. VIOLA on omamoodi katalüsaatoriks, kes kõik sisemuses pulbitseva pinnale toob ja asjad liikuma paneb.

JERKER ja NORA on ebakindla sotsiaalse staatusega noored vanemad (KRILLELE meenub, et NORA käis pandimajas; JERKER töötab ühe bändi juures tehnikuna, kuid ta pole mitte helitehnik, vaid rõivatehnik, mis tähendab muu hulgas bändiliikmete aluspükste triikimist), kes on kimpus oma identiteedi ja väliste ootustega. Nad ei oska oma uues rollis käituda ega omavahel normaalselt suhelda. NORA räägib põhiliselt lapsega ja ütleb tihti etteheitval toonil selliseid asju nagu: „issi ei taha meiega tegemist teha“, „issi meelest me segame“, „näed, issi ei taha, et sa praegu sööd“ jne. JERKER pole silmnähtavalt isarolliks valmis – probleem väljendub tal lööbena kehal. JERKER tunneb VIOLAS ära oma kunagise armsa õpetaja. VIOLA räägib temaga väga hoolitsevalt ja kaastundlikult. Selgub, et JERKERIL oli väga raske lapsepõlv, probleemid isaga. JERKER palub koguni VIOLAT, et ta tuleks nende juurde elama – selge märk sellest, et ta tahaks jälle väike olla, ei taha olla vastutav täiskasvanu. Õieti tahab, aga ei oska olla.

Teise vaatuse tegevus toimub „Suveöö unenägu“ meenutavas muinasjutumetsas, kus üks naine LILY (keda mängib VIOLA osatäitja) elab vabatahtlikus üksinduses, olles leidnud oma tee... Ehkki väliselt on LILY VIOLA peegelpilt, on tema karakter sootuks teine – ta sekkub tegevusse äärmise otsustavusega (mängus on isegi püstol). Metsas omandavad karikatuursed tegelased üha enam inimlikke jooni. Siia tullakse üksi olema, iseennast otsima ja oma teed leidma. Siin redutab sinikaid täis ANKI, siin on ka NORA, eemal nii mehest kui pojast, otsimas iseennast ja elu mõtet. NORA: „Õeldakse, et kui saad lapse, siis mõistad elu mõtet. Mina sellel küll mingit mõtet ei näe. Minu meelest on kõik nii armetu, pealiskaudne, läbinähtav... igav.“ NORAL on isegi surmamõtted peas.

OLA ilmub kohale, samuti armunud KRILLE. ANKI ütleb KRILLELE, et tema ei ole armunud, suudlemine ei tähenda midagi. Pakub KRILLELE publikut, et seal on küllaga naisi, kindlasti tekib tal vähemalt kolme naise suudlemisel sama tunne mis temaga. KRILLE tegelaskujuga ei toimu ainsana mingit muutust, ta on armunud oma armumisse ega näe, et ANKI elab läbi elu suurt kriisi. Aga kui ta märkab ANKI käsivartel sinikaid, läheb ta OLALE kallale. OLA kuulutab, et tema pole mingi kakleja. Kaklevad. LILY sekkub püstoliga. OLA (*haledalt*): „Mul on lapsed! Mind vajatakse lastevanemate võrgustikus!“

ANKI on üksi metsas. Söö puukoort, soovib väike olend seal neurootilistele linlastele. ANKI näribki puukoort ja peab oma kahe mina vahel maha efektse võitluse. Siis on ta oma otsuse teinud. Kui ta on KRILLE viisakalt minema saatnud (puukoort sööma), teatab ta OLALE, et läheb oma teed. OLA hakkab inetult ähvardama. ANKI keerab selja ja hakkab ära minema. OLA tahab ta selja tagant kõik kaha maha lüüa, aga LILY tulistab teda, siiski ainult riivamisi. OLA näitab oma tõelist palet ja see on väga inetu. Ka tema tegelaskuju ei muutu, kuid ta saab siiski paraja palga. ANKILE helistavad tema lapsed, selgub, et OLA oli neile emast halvasti rääkinud, kuid poisid on paraku pealt näinud, mis tegelikult toimus... ja ütlevad: „Ema, me armastame sind!“.

JERKER näeb oma pisipojast ilmutust teismelise poisina, kes ütleb talle: „Isa, kõik saab korda!“. JERKER ja NORA leiavad teineteist, nad panevad isegi lapsele nime. Nemad on silmnähtavalt edasi arenenud. JERKERI lööve kaob. VIOLA on jälle platsis, lubab neil jäädagi sinna elama. JERKER ütleb VIOLALE: „Ma kohtasin su õde.“. NORA ütleb: „Mina kohtasin iseennast!“. Harmooniline perepilt enne eesriiet.

KATKEND

I vaatusest:

Kõik suunduvad söögitoa poole, ainult Nora läheb diivani juurde. Vaatab ringi. Räägib Väikemehega oma süles.

NORA: Räägi, sulle ju meeldib siin.

Nora istub diivanile. Hakkab last imetama. Ta ohkab paar korda sügavalt. Vaatab korteris ringi.

NORA: Issil on nüüd hea meel. Vaata, issi meelest on all meie juures igav. Tal pole kodus sinu ja minuga üldse huvitav. Ei, meiega pole kuigi tore. Me muudkui vingume ja viriseme. Meiega pole üldse tore. Kohe üldse mitte.

OLA: *(Tuleb pooljoostes. Norale lähemale jõudes võtab hoogu maha. Hiilib ligi. Paneb nimetissõrme suule, nagu teeks tsss.... Seisab. Vaatab üksisilmi. Mõne hetke pärast küsib.)* Vajad sa midagi?

NORA: *(raputab pead)* Kõik on hästi.

Ola taganeb selg ees söögituppa teiste juurde. Me järgneme talle. Söögitoas on kõik just oma kohtadele istunud. Jerker sirutab jalad välja. Hoiab jalgu kuidagi kangelt. Vesteldakse.

OLA: Ohh, see on kõige imelisem hääl maailmas. Kui imik imeb. Matsutab ja mulksub nii armsalt. Milline nauding.

KRILLE: Ola, sa oled pervert.

OLA: *(Jerkerile)* Tead, meie poisid on ju juba kolmteist ja viisteist. Iseseisvad olendid. See on muidugi tore, aga vaata, et sa nüüd titeaega naudid. See on fantastiline. Ei no päriselt. See ei tule enam kunagi tagasi. Millal sa isapuhkusele jääd?

Vaikus.

JERKER: Eks näis. Noral pole praegu tööd, või noh... ta pole mõnda aega tööl käinud. Hetkel olen mina ainus, kes pappi koju toob, ja küllap see nii jääbki. Ma... reisin üksjagu ringi. Ühe bändiga. Ma olen neil tehnik.

Jerker võtab veiniklaasi. Kaob ninapidi klaasi.

Ola, kes pole Jerkeri vastusega põrmugi rahul, vaatab teda murelikult.

KRILLE: Mis bänd see on, millega sa ringi sõidad?

JERKER: Kent.

KRILLE: Vau.

JERKER: Aga ma ei tööta põhikohaga, lihtsalt väike lisaots.

KRILLE: Sa oled siis kitarritehnik?

JERKER: Rõivatehnik. Praegu ma põhiliselt triigin teksasid, pluuse ja t-särke. Ja valvan busse.

ANKI: Sa triigid nende t-särke?

JERKER: Jah. Ja sokke.

KRILLE: Rokib täiega.

OLA *(silmitseb murelikult Jerkerit)*: Jerker.

ANKI *(katkestab)*: Ola, kas sa tuleksid mulle kööki appi?

OLA: Japp.

Ola ja Anki lähevad kööki. Me järgneme neile. Viimane asi, mida söögisaalist kuuleme, on Krille küsimus:

KRILLE: Kas sa pead nende trussikuid ka triikima?

JERKER: Jaa.

Ola ja Anki toimetavad köögis vaikides.

OLA: Ma võtan selle ise.

Ola osutab millelegi, mille Anki möödudes talle ulatab.

ANKI: Minu meelest on see part kuiv.

Vaikus.

OLA: Pole tal häda midagi. *(Vaikus.)* Pintselda rasvaga üle.

Vaikus. Anki hakkab parti pintseldama. Ola kõõritab tema poole.

OLA: See on ju tore. Et naabrid tulid. Aga selle ilusa poisiga pean ma küll veel rääkima. Ta ei tohi isapuhkusest loobuda. Hirmus mõeldagi.

ANKI: Tõepoolest. Sinust oli kena neid kutsuda.

Vaikus.

OLA: Nii et sinu meelest on ta ilus?

ANKI: Kes?

OLA: Naaber. Kellele meeldib sokke triikida ja kes ei taha isapuhkust võtta.

ANKI: Ma ei arva, et ta eriti ilus oleks.

OLA: Natuke ikka. Selline noor ja värske... ta ju on. Ja lähedalt riides.

ANKI: Mine pealegi, ma tegelen siin sellega. Kallis.

Ola puurib pilguga Ankit ja läheb siis söögituppa.

Anki paneb käe kaelale. Krimpsutab nägu. Katsub oma õlavarsi. On näha, et ka sealt on valus. Siis haarab telefoni. Valib numbri. Keegi võtab vastu. Anki räägib armsa leebe häälega.

ANKI: Tere, poja, emme siin. Kas kõik on hästi? Mmm. Tahtsin ainult öelda, et ma armastan teid. Mm. Ütle Pimmele ka. Et ma armastan teid.

Tagasi söögituppa. Krille ja Jerker istuvad ja ajavad juttu.

II vaatuses:

Anki käib metsas ringi. Eksleb sihitult nagu üks eksinud inimene kunagi. Viimaks vajub põlvili. Ristab sõrmed ja pöörab näo taeva poole.

ANKI: Armas Jumal. Armas kallis Jumal. Ma tõesti vajan sinu abi. Ma ei saa sellega ise hakkama. Kuidas jätta maha keegi, kellest oled sõltuv?

Oli aeg, kus ma olin julge. Tõesti olin.

Aitasin maaslamavaid joodikuid üles. Tõstsin poes häält, kui midagi ei meeldinud. Võtsin osa rassismivastasest demonstratsioonist. Enam ma küll sellise rongkäiguga ei ühineks. Seal võib ju peksa saada.

MELKER: Jäta juba.

Ühtäkki näeme millegi tagant väikest peakest kerkimas. Väike mütsike paistab. Anki kangestub – kes seal räägib? Väikese olendi hääl jätkab intensiivselt.

MELKER: Miks kõik, kes on omadega puntras, peavad just siia kurtma tulema, meile, kes me püüame elada mõttekat elu loodusega kooskõlas. Teie räpased egotsentrilised mõtted on hullemad kui heitgaasid. Ma ei saa

hingata!

Melker – härjapõlvlane või midagi selletaolist – hakkab hullupööra kõhima. Anki on teda nüüd silmanud ja vaatab üllatunult pisikest tegelast, kellel on üha suuremad hingamisraskused.

ANKI: Kas ma saan sind kuidagi aidata?

MELKER: Marss linna tagasi! Kõtt! Kõtt!

Melker kaob silmist. Lähedusest kostab intensiivset sahistamist. Melker ilmub jälle välja. Vahib ainiti Ankit.

MELKER: Mul on sinust peaaegu kahju. Ma annan sulle nõu. SÖÖ PUUKOORT!

Ütleb ja kaob. Anki seisab veidi aega paigal. Siis läheb ühe puu juurde. Murrab tüve küljest tüki koort. Hakkab näkitsema.

Võtab veel ühe suutäie puukoort. See kriuksub hammaste all.

Äkitselt hakkab Anki rääkima ebameeldiva häälega.

EBAMEELDIV ANKI: Sa vastik lirva!

Anki vaatab imestunult ringi. Siis jätkab tema ebameeldiv hääl.

EBAMEELDIV ANKI: Igaüks saab selle, mis ta on ära teeninud. Sa jäletis.

Anki ütleb paluva häälega.

ANKI: Lõpeta.

EBAMEELDIV ANKI: Sa ei suuda lõpetada. Ta peaks sind maha lööma. Siis saaksime sust lahti.

ANKI: Maha ta mind küll ei lööks. Ma saan, mis ma olen ära teeninud.

EBAMEELDIV ANKI: Just nimelt. Sellepärast sa ei julgegi teda kunagi maha jätta.

ANKI: Oh. Ma vihkan sind.

EBAMEELDIV ANKI: Mina vihkan sind.

ANKI: Kui sind ei oleks... Siis võiksin ise olla.

EBAMEELDIV ANKI: Sina? Sa ei oskagi ise olla.

ANKI: Muidugi oskan.

EBAMEELDIV ANKI: Ha ha ha ha haa.

ANKI: Ma olen nelikümmend. Pool elu on möödas. Ja siin ma seisan ja tülitsen oma halva minaga.

Anki võtab suure suutäie puukoort.

ANKI: Sa pead kaduma!

Anki püüab ebameeldivat Ankit maha raputada. Ta vehkleb ja lööb, või on tal ehk mõni muu viis oma ebameeldivast minast vabanemiseks.

ANKI: Muidugi oskan ma ise olla. Ma saan ise hakkama. Loomulikult saan ma hakkama. Mul pole mingit meest vaja. Ma olen... isiksus. See on minu elu. Minu oma isiklik elu.

Ebameeldiv Anki on naerust kõveras. Ent Anki annab vastu.

ANKI: Paljud elavad ise. Ola ütleb, et nad on vanatüdrukud, ebaõnnestunud nullid. Aga nad ei ole. Nad on tugevad, nad on isiksused, nad ei vaja enda peegeldamiseks kedagi teist. Ma ei vaja sind. Ma ei vaja Olat. Ma vajan vaid iseennast.

Anki võitleb oma ebameeldiva minaga.

Kallis lugeja, kallis publik! See, mida me nüüd näeme, on inimese võitlus iseendaga.

*Anki pöörleb ja väänleb. Püüab end haardesse võtta. Higi voolab. Me oleme võimsa võitluse tunnistajaks.
Lõpuks kukub Anki maha. Kurnatud. Vaikus.
Seejärel tõuseb ta püsti.
Meile on veel teadmata, kumb mina peale jäi.
Ta hakkab astuma.*

(Annoteeris Maarja Laur)

CARIN MANNHEIMER

1934. aastal sündinud Rootsi lavastaja, dramaturg ja kirjanik. Tuntuse võitis ta 1969. a raamatuga „Raport naistest“, millest on ilmunud mitu uustrükki. Ta on autoriks mitmetele realistlikele TV-sarjadele, milles on kandvaks olnud koolitemaatika ja vanurite hooldus.

Näidenditest oli siiani tuntuim 1980-ndail kirjutatud „Rikaste laste mängud on parimad“ (*Rika barn leker bäst*), aga tema viimase näidendi menu on ületanud kõik ootused. Paari viimase aasta jooksul on „Viimne valss“ esietendunud mitmetes teatrites, sealhulgas Kungliga Dramatenis (2007) ja Helsingi Kaupunkinteateris (2010).

„Viimne valss“ (*Den sista vals*, 2007)

Muusikaline näidend kahes vaatuses

8N+10M

Helsingi Linnateatris saadi hakkama 7 nais ja 5 meesnäitlejaga, muusikanumbrid esitati klaveri saatel, pianist viibis kogu etenduse laval. See on näidend vanuritest, kellel on raskusi elus hakkama saamisega ning kes on maandunud hooldekodusse. Peaosalisteks ongi 3 vana meest ja 4 vana naist. Teisteks tegelasteks nende lapsed, kes neid vahel vaatamas käivad (1N+2M), ning hooldekodu personal (3N ja 2M, mõlemad mehed – Bogdan ja Izmir on immigrandid).

KOKKUVÕTE:

Näidendi esimeses stseenis ilmub lavale (õisele tänavale, kus kostab liiklusrüüa) uljas noortekamp ja esitab laulu, mille mõte on kokkuvõetav kolme lausesse: Ei taha vanaks saada. Mis mõtet on vanade jobudega jamada. Benjihüpe otse igavikku, kui aeg on käes.

Teises stseenis on tegevuskohtadeks seitsme vanuri toad, kust koduteeninduse töötaja läbi astub ja kuulab nende hädasid.

Kolmas stseen leiab aset sotsiaaltöötaja vastuvõturuumis, kus toimub simultaan kõigi hooldekodusse kohta taotlejate ning mõningate nende omastega ja kus selguvad ka need, kes saavad õiguse edaspidi elada sotsiaalkorteris, kus on televiisoriga elutuba ja mõne õnneliku jaoks ka omaette tuba.

Edasine tegevus toimubki sotsiaalkorteris. On liikumisraame ja mähkmeid, igavlemist, rahulolematust (põgenemistki) ja seniilsust, aga ka elurõõmu ja optimismi. Näidend on kirjutatud pigem (musta) komöödia võtmes, karakterid on värvikad. Autor pole seadnud endale eesmärgiks arutleda hooldekodusasutuste kitsaskohtade üle. Vananemine on paratamatu ja selles on ka omad positiivsed küljed.

KATKENDID:

I vaatus

3. stseen. Sotsiaaltöötaja juures

ULLA: Ma olen juba kümme aastat järjekorras olnud. Midagi pole juhtunud, peale selle, et ma olen kümme aastat vanemaks saanud. See on häbiasi. Ma tahan oma kohta kohe. Ja mitte kümne aasta pärast. Siis olen ma juba surnud.

SOTSIAALTÖÖTAJA: Mingit järjekorda ei ole. Koha saate te siis, kui selleks on otsene vajadus.

ULLA: Nii et keegi siis ära ei sure ja voodikohti ei vabane?

SOTSIAALTÖÖTAJA: Seda ikka. Aga see käib kähku. Personal jõuab hädavaevu linad ära vahetada.

x x x

KRISTIINA: See on mu ema. Ta on hakanud kodust põgenema. Tõuseb keset ööd üles ja läheb linna peale. Öösärgis! Ja tal pole õrna aimugi, kus ta viibib. Viimati toodi politseiautoga koju.

INGRID: See pole miski jutt. Minu tütrele on kalduvus liialdada.

KRISTIINA: Ole vait, ema! Ja ta ei söö üldse.

INGRID: Söön küll. Ma söön kui hobune.

SOTSIAALTÖÖTAJA: Nii et sa tunnend end terve ja ärksana?

INGRID: Jah...

SOTSIAALTÖÖTAJA (*Kristiinale*): Võib-olla pole sina ise terve. Tahad lihtsalt emast lahti saada ja vastutuse meie peale veeretada?

x x x

4. stseen. Elutuba sotsiaalkorteris

OLLE: Nii et keskmise eluea tõus on meid siis siia toonud!

ULLA: Võiks ehk öelda, et siin me nüüd siis oleme ja üheskoos sureme.

HARRIET: See oli küll inetult öeldud. Niisuguseid asju välja ei öelda. Vähemasti sellises kohas mitte.

AXEL: Ma pean käima väljas suitsu tegemas. Aga mis siis, kui kusehäda peale tuleb? Mähkmeid ju kõigil pole!

6. stseen. Elutuba

Olle ratastoolis ja Axel tugitoolis.

AXEL: Kuuskümmend viis oli veel täitsa lahe.

OLLE: Kuuskümmend viis oli uhke. Siis oli veel noor.

AXEL: Golfikott seljas ja uus naine.

OLLE: Ega seitsekümmend viis ka kõige hullem polnud.

AXEL: Seitsekümmend viis oli täitsa lahe. Sain uue kuuldeaparaadi ja uued puusaluud.

OLLE: Ja uue naise?

AXEL: Ei.

OLLE: Kaheksakümmendki läks asja ette. Sain uued hambad.

AXEL: Eks nad ole praegugi veel võimelised üht-teist välja vahetama, aga...

OLLE: Jah, nüüd annab juba tunda.

AXEL: Aga eks kunagi peab ikka ära surema. Minu arvates on siin lahe.

OLLE: Kas see johtub sinu halvast nägemisest?

AXEL: Ma näen seda, mida tahan.

x x x

Meeste vestlusesse sekkuvad ka naised ja räägivad samadest asjadest naise sisukohalt. Stseen lõpeb järgmise repliigivahetusega:

INGRID: Mida me siin õieti teeme?

OLLE: Istume.

HILDING: Ootame.

INGRID: Mida me ootame?

ULLA: Tulevikku.

HARRIET: Huh, ärge rääkige tulevikust!

MAJKEN: Mina ootan kohvi. See peaks kohe valmis saama. Siin on hea kohvi. Tegelikult parim kohvi kogu linnas. Ja head saiakesed kah.

II vaatus

Kui I vaatust võib võtta kui suurt ekspositsiooni, siis teises vaatuses pääseme kõigile tegelastele lähemale. Selguvad nende eluvalded, varjatud unistused, hakkame aimama, millised nad võisid olla mõned kümned aastad tagasi. Paar tekstinäidet.

15. stseen

Axel ja Ingrid on läinud hooldaja Elsie jutule.

AXEL: Kas ma võiksin sinuga rääkida nelja silma all? Me tellime kaheinimese toa.

ELSIE: Kaheinimesetoa?

AXEL: Jah. Me armastame teineteist ja tahame kokku kolida.

ELSIE: Ah et niimoodi.

AXEL: Me tahame magada ühes voodis. Need siin on liiga kitsad.

ELSIE: Meil on abielupaaride jaoks väike kahetoaline korter.

AXEL: Just seda ma silmas pidasingi.

ELSIE: Aga see on mõeldud nendele, kes on kogu elu koos olnud, keda oleks julm lahutada. Teie kohta see vist ei käi?

AXEL: Me armastame teineteist ja me oleme vanad ja me tahame kahetoalist korterit. Mis vahet seal on, kui kaua keegi koos on elanud. Mille poolest abielupaar, kes on viimased viiskümmend aastat tülitsenud ja teineteisele närvidele käinud, siis parem on?

ELSIE: Selleks, et kahetoalist saada, peab olema abielus!

AXEL: Siis me abiellume! Otsige meile kirikuõpetaja, midagi muud pole ju vajagi.

ELSIE: Kas te ikka ei peaks teineteist veidi paremini tundma?

INGRID: Mina olen Göstaga tuttav juba algkoolist saadik.

ELSIE: Minu arvates peaksite te oma lastega rääkima. On mul õigus?

AXEL: Lastega? Milliste lastega?

ELSIE: Ingridil on tütar. Ja sinul on minu teada viis last?

INGRID: Gösta, kas sul on lapsi, kellest sa pole mulle rääkinudki. Ega ometi mitte selle punapeaga.

AXEL (*silitab rahustavalt Ingridi pead*): Räägime millestki muust. Milline muusika peaks olema ja millised söögid... Äkki on Ollel häid mõtteid.

16. stseen

Õhtul elutoas. Harriet ja Ulla istuvad elutoas diivanil.

ULLA: Ma nägin möödunud ööl surma unes. Siin toas.

HARRIET: Kas tõesti?

ULLA: Naine kastis lilli. Näis olevat kena ja rahulik. Sinu poeg elab siinsamas linnas, on ju nii?

HARRIET: On jah.

ULLA: Ega mitte Rivieral või Singapuris või kuhu kõikjale sa oled teda sokutanud?

HARRIET: Ei.

ULLA: Marie-Louiset ja lapsi ei olegi?

HARRIET: Ei.

ULLA: Ja su poeg polnud eile kaine.

HARRIET: Ei olnud.

ULLA: Ma saan sinust nii hästi aru.

HARRIET: Saad või?

ULLA: Saan küll. Minu tütar suri just enne seda, kui oleks saanud kolmekümneks. Tappis enda ära.

HARRIET: Oi, kullakene...

ULLA: Ma armastasin teda üle kõige. Ma ei saanud mitte millestki aru ja minu süda murdus.

HARRIET: Kohutav.

x x x

Õnnelikku lõppu on sellelt nukralt loolt raske loota. Aga lõpp on ilus. Ja vaimukas.

19. stseen (lõpp)

OLLE: Me otsime Jumalat. Me juurdleme Jumala üle. Aga me igatseme ema järele. Kas nii lihtne see ongi?

AXEL: Ma ei tea, minul pole kunagi ema olnud. Kas pole veidi lapsik kaheksakümneselt ema hüüda?

ULLA: Mina arvan ka, et see on lapsik. Ema, tule hoia oma jõngermanni käest kinni!

HILDING: Ema!

OLLE: Ema!

HARRIET: Ema. Ema, kullake.

Kõik hüüavad ema.

ELSIE: Te olete täitsa võimatud. Mida te õige mõtlete? Võtke oma rohud ära ja minge voodisse! Hüüda oma ema... Issand Jumal.

Kas vanurid jätkavad ema hüüdmist? Tõmbuvad kerra? Rahutuna, kurvana, väikesena? Valgus muutub.

ELSIE: Olgu siis peale! Aga võtke teadmiseks, see on minu jaoks ületöö, pärast niigi rasket tööpäeva!

Elsie avab ühe kapi ukse, võtab sealt koguka tiivapaari ning tõmbab selle oma sinise hooldajakleidi peale. Istub põrandale ja ütleb „Tulge!“.

Kõik tulevad tema juurde, ajavad end oma ratastoolides püsti, tõusevad luude naksudes diivanilt ja tugitoolidest, kuni Elsie on „kõik lapsukesed oma tiibade alla võtnud“ ja laulab neile unelaulu.

(Annoteeris Ülev Aaloe)

SIGRID HERRAULT

Sündinud 1972. a Eestis, õppinud 2007–2010 Stockholmi Dramatiska Institutetis.

Näidendid: „Valgel laeval“ – esietendus Stockholmi Kulturhusetis 2001, „Vaevatud“ – esietendus Nya Pistolteaternis 2002, „Mu armas väike printsess“ – avalik ettelugemine Dalateaternis 2005, „Kasva suurex, baby!“ – esietendus koostöös Dramatiska Institutetiga eksperimentaallaval Ung scen öst 2009.

„Vaevatud“ (Besatta, 2002)

TEGELASED:

JANNIKE – noor kena notar, Diori kostüümis

MARIA – noor ema, öösärgis ja villastes sokkides

Nõrgalt valgustatud tuba. Kaks ümberpaisatud tooli.

KOKKUVÕTE JA KATKENDID:

1. stseen

Jannike käib edasi-tagasi ja ta suust kõlab mehaaniliselt seosetu erialane jutt, mis katkeb, kui tuppa lükatakse Maria. Jannike üritab temaga kontakti saada, ent Maria ei reageeri, hakkab hoopis hällilaulu laulma ja siis seosetult beebiasjadest rääkima.

Kumbki jutustab oma lugu, aeg-ajalt nende laused haakuvad.

JANNIKE: Miks ma juristi eriala valisin? Küllap tahtsin otsustamise juures olla. Tähtsaid otsuseid langetada. Tunda, et inimese saatus on minu kätes.

MARIA: Minu kätes oli inimese saatus!

JANNIKE (*tunneb korraks viisakusest huvi*): Kuule, mis sinuga on? Kuidas sa ennast tunned?

MARIA: Minult pole keegi terve igaviku midagi nii veidrat küsinud.

...

Maria katsub teise Diori kostüümi ja räägib, kuidas ta ei mahtunud enam oma riietesse, et rinnahoidjat polnud üldse mõtet kanda ja et kõik oli piimaga koos.

Jannike mainib, et neil Rezaga polnud lastest juttugi – kes neid lasteaiast koju tooks või õhtujuttu loeks, nii tema ise kui mees sama hästi kui elasid töö juures.

Maria räägib, kuidas mees ei tahtnud, et laps nende vahel magaks, tema aga ei saanud oma une huvides mehe kõrval magada.

Jannike mainib nüüd kohtunik Axel Ljungkvisti, kes hakanud talle külge lööma ning olla juba tutvustamisel lausunud: meeldiv töötada külge külge kõrval kõige kaunima notariga! Kohtusaalis vahtinud mees häbematu tema jalgu ja piilunud rindu. Ühised ületunnid... Mees hakanud lõhnaõli kasutama, tema korpulentne keha higistanud ülikonnas. Jannike kurtnud oma elukaaslasele Rezale, kuid sellel polnud midagi selle vastu, et tema naist vaadatakse. Jannikese sõnul olnud Ljungkvist paks, aga joonud sellegipoolest õlut, selle asemel et oma välimuse nimel veidigi pingutada. Iseenesest oluks ju tore tööl armunud olla. Pärast Reza lahkumist on jäänud talle ainult Ljungkvist. Jannike näinud unes, et on Ljungkvistiga voodis.

Maria räägib väikelast varitsevatest ohtudest ja kui väga ta muretses. Ja kuidas ta ei saanud beebi tõttu enam sõbrannadega kohvikus käia. Ja kuidas ta pidi talvel lapsega vaksineerima minema, röökiva lapse vaevaga riidesse toppis ja siis haisu tundis...

Titt röökinud ka ühistranspordis.

...

MARIA: Vanemlikud õigused. Kas vanemal üldse on mingeid õigusi? Kas imikule ei kehti mingid piirid? Kas mina võin imiku pärast otsad anda?

Ta karjus, kui piisavalt kiiresti rinda ei saanud, karjus, kui piim küllalt kiiresti jooksuma ei hakanud. Kas minu rinnad pole talle piisavalt head?

Ma tundsin end juba raseda Maarja Magdalenana, kui üks kena kutt aitas mu jalgrattale ketti tagasi panna.

2. stseen

Jannike lehitseb pornoajakirja ja arutab, kas Ljungkvist kujutab teda oma magamistoas sellisena ette...

MARIA: Olen lühikese ajaga vananenud. Juukseid ei julge lapse pärast värvida, huulepulgast ei maksa rääkidagi. Kõik näevad minus vaid ema. Kes teab titendusest kõike. Kes teab, kas eelistada Pampersit või Liberot... Keegi ei küsi, kas ma tänast lehte olen lugenud või kas ma kavatsen valima minna. Keegi ei märka Maarja Magdalenat, maskeerunud siivutut hoora!

JANNIKE (*muutub rotiks*): Terekest! Ma olen üks ehtne kontorirott... (*Räägib oma argipäevast nelja seinavahele.*)

MARIA (*on seljaga publiku poole ja paneb endale kihvad suhu, siis pöörab ümber*): Ma muutusin äkki tiigriks. (*Laseb neljakäpakile, möirgab.*) MA OLEN MAAILMA KÕIGE VÄGEVAM TIIGER, KES LÄHEB TUHANDEKS TÜKIKS! Maailma kõige vägevam tiiger sünnitab maailma vägevaima tiigrikutsika! Tiigriplika! (*Annab mängult kutsikale rinda, see hammustab. Maria naeratab kihvadega tiigrinaeratust.*)

3. stseen

JANNIKE: Kohtunikuhärra armastas autosid. Tema BMW läikis alati, ta uhkeldas sellega kõikide ees. Ta viis mind vahel autoga koju, aga ei teinud mingeid ettepanekuid...

Ljungkvist ei sallinud muulasi, need olid ta meelest kõik päevavargad ja kriminaalid. Kõige hullem oli homodega. Hahaa – see homofoob oli sunnitud pedede eraellu süvenema, nii nagu mina olin sunnitud selle kiimas vanamehega ühes ruumis viibima. Mulle meeldis näha teda piinlemas nagu ta ise mind piinas.

Axel oleks võinud mulle sama hästi kui otsa ronida, niikuinii oli ta juba vallutanud mu pea, mu hinge. Ma ei saanud temast enam lahti, ta istus mu hommikusöögilauas, hellitas mind voodis, keppis mind unes. Oleks ta mulle päriselt lähenenud, oleksin tast vabanenud, talle kõrvakiilu andnud ja ta peale kaevanud. Aga tema ainult vahtis oma punetavate silmadega, hingeldas veidralt ja naeratas lollakalt. Ma ei saanud ju teda kiimas olemise pärast kohtusse kaevata. Mu töökoht oli mulle oluline, ma tahtsin kohtunikuks saada, ise keskselt toolilt õiglust jalule seada. Näidata inimestele, et nad on seaduse ees võrdsed.

MARIA: Ma mõtlesin, et me mängime autodega ja mitte ainult nukkudega. Aga ei mingit mängimist, ainult kakased lapid, haiged kõrvad, ämm ja piuksuvad leلود, äratus, enne kui jõuad und nägema hakata. Pole aega end pesta, pole aega klaasi vettki juua. Ma ei suuda elada tervelt pool aastat nagu lehm!

MARIA (*muutub nõiaks*): Kas sa oled halb ema? Kannatamatu, impulsiivne, egoistlik? Ei suuda oma väikesele lapsele keskenduda? Sa veel kahetsed! Varsti on ta sul suur ja haugub vastu, läheb sõpradega laaberdama. Kolib mingi mehe juurde...

Mõlemad hulluvad kergelt oma olukordi meenutades, Maria paneb kujuteldava titekisa kaitseks käed kõrvadele. Ütleb, et läheb hulluks, et ta ei suuda enam.

4. stseen

JANNIKE: Otsustasin, et hakkam laskmist harjutama. Tahtsin osata otse kümnesse tabada. Otsin püstoli.

MARIA: Kas ma ei saaks kasvõi korrakski puhata? Tited klammerduvad oma tillukeste kätega kõvasti selle külge, kes neid süles hoiab. Nad ei tea, et võivad ka koos sellega kukkuda, kellest nad kinni hoiavad. Kui see juhtub, siis nad arvavad, et on tivolis ja kukkumine lõppeb turvalise pehme maandumisega. Kui mõnus võib olla uskuda pehmesse maandumisse.

Maria unistab unest, päikesest, maasikatest, võrkkiiigest, punasest veinist...

JANNIKE (*sihib mängult talle pähe*): Su väike puhkepaus on läbi. Tagasi reaalsusesse! Kui sa nii jätkad, kukud vastu maad puruks!

MARIA: Ma ei taha tagasi! Tulista, kui tahad!

JANNIKE: Mul ei olegi põhja. Minus ei jõua miski põhjani. Kõik imetakse lihtsalt lõpmatusse auku.

5. stseen

JANNIKE: Ma muutusin tööl hajameelseks, hakkasin asju unustama. Axel arvas, et olen kellesegi armunud, oli armukade ja läks minuga rangeks. Mina aga olin oma püstolist sõltuvusse sattunud. Milline mõnu oleks vajutada... Ljungkvisti hobiks oli jaht. Kuidas saab tulistada metskitse, nii ilusate ja süütute silmadega olevust? Aga seda ma mõistan, miks ta metsseajahil käia ei suutnud – see oleks ju sama mis sõjas püssitoru omade poole suunata. Õieti meenutas ta rohkem hüljest.

MARIA: Laps on koletis, ta pistaks oma ema nahka. Ma ei suutnud enam tema pilku taluda, kartsin kurjaks minna, mingid halvad jõud olid minus võimust võtnud.

Mis ma selle eest sain, et olin ühe inimese endast välja pressinud? Mingi näruse võileiva ja lääge mullijoogi. Siis sõidutati mind tuppa, kus ma pidin magama. Magama – pärast oma elu vägevaimat elamust?! Ma oleks tahtnud šampust! Ja suurt pidu! Aplodeerivaid sõpru enda ümber.

JANNIKE: Kõige rohkem meeldib mulle mõne inimese nägu märklauana ette kujutada.

MARIA: Lõpeta! Sa oled vastik! Oled sa mõelnud, kui vastik sa oled?

JANNIKE: Kas sina mõtlesid, enne kui sünnitasid lapse siia maailma, kus inimesed tahavad üksteisele näkku tulistada? MA OLEN VABA, ET TEHA, MIS PÄHE TULEB! Ei, mitte nii. MA OLEN SÕLTUV SELLEST, MIS MULLE PÄHE TULEB!

6. stseen

MARIA: Ma tahaksin mõne alaealisega magada. Hakata kundesid vastu võtma. Ainult kõige potentsikamad saaksid liikmeks.

Muutub vampiiriks. Hammustab Jannikest kuklasse.

Kurdab, et raseduse ajal ei tohtinud isegi juua. Ja mees polnud põrmugi solidaarne.

MARIA: Oleks siis lapsel vähemalt midagi viga olnud, aga ma olin sunnitud õnnelik olema. Ta oli ju igati terve ja armas.

JANNIKE: Ma olen kohtunik. Istun Ljungkvisti toolil. Ma paisun nii suureks, et kohtumaja lõhkeb.

MARIA: Ma olin nagu emis, piima muudkui voolas!

Jannike pakub välja, mida kõike nad võiksid tulistada. Maria läheb mänguga kaasa, aga siis hakkab tal halb ja tahab, et teda rahule jäetaks.

7. stseen

Maria räägib järjekordsest ööst, kus laps karjus ega lasknud magada, kuidas ta läks talle piimasegu tegema ja kuidas lõpuks saabus õnnis vaikus, kui laps sõi. Ta võis uinuda. Siis kostab jälle läbilõikav kisa. Kõrvadel on valus, kõhus on valus. Hinges on valus.

Jannike räägib, kuidas toidupoes ei tundunud enam miski isuäratav. Kuidas ta napsas soolakala ja muud sellist ja toppis salaja suhu. Kodus jõi ühe õlle ja oksendas siis varastatud toidu välja. Pani muusikakanali mängima, nuttis.

...

MARIA: Ma võtan tite. Raputan teda. Karjun. Ma olen nii vihane. Titt karjub veel hullemini. Lähen toast välja. Trepist alla kööki. Panen köögiukse kinni.

...

Jannike räägib, kuidas ta läks igavusest pitsabaari ja oleks tahtnud pitsapoisile virutada. Lõvi temas mõirgas. Siis ta otsustaski, et see toimub juba homme. Ühest padrunist piisab, kui oled otsustanud täppi tabada. Üksainus otsustav lask.

...

MARIA: Võtan ta voodist välja, äiutan. Uinun koos temaga.

JANNIKE: Sel ööl magan rahulikult. Kõik on homseks valmis.

MARIA: Siis kostis jälle kisa. See oli piir.

JANNIKE: Valvurid olid juhmid, nad alahindasid mind täiega. Panin koti enda kõrvale, tahtsin, et kohtuprotsess hakkaks enne peale. Tahtsin, et see toimuks avalikult. Ljungkvist vahtis mu käekotti, aga ei osanud aimata.

MARIA: Ta karjus muudkui edasi. Mu sisemus mõirgas.

JANNIKE: Kohus hakkas peale. Pärts palju rahvast oli. Pistin käe kotti, võtsin püstoli välja ja sihtsisin talle otsustavalt jalge vahele. Ljungkvist vahtis õudusest pärani silmadega. Ma vajutasin päästikule.

MARIA: Ma tõstan selle karjuva koletise õhku, hoian siputavat keha enda ees ja vaatan talle näkku. Meie vahel on udu. Ma kuulen ainult häält. Talumatut kisa. Ainult mitte KISA! Viskan karjuva pambu aknaruutude poole. Kostab klirinat ja kisa ei ole enam. Uskumatu, ongi läinud! Siis jahtuvad meeled. Kus mu laps on? KUS ON MU LAPS? Kisa tuleb minu seest, nagu karjuks mingi kirjeldamatu koletis. Ma olen üleni üks karje. KUS ON MU LAPS?'

SIGRID HERRAULT

„Nälg ja armastus” (*Hunger och kärlek, 2001*)

Näidend Sigmund Freudist

Seda näidendit saab mängida 3 nais- ja 3 meesnäitlejaga.

TEGELASED:

VANA FREUD

NOOR FREUD

ANNA FREUD

MARTHA BERNAYS

PROUA BERNAYS

MINNA BERNAYS

JEAN MARTIN CHARCOT

LOU ANDREAS-SALOMÉ

ERNEST JONES

ELISABETH

EMMY

LUCY

DORA

KOKKUVÕTE:

Näidend ühendab osavalt Freudi isikliku elu tema teooriatega armastuse, igatsuse, iha, hüsteeria, sugudevaheliste erinevuste jms kohta. Näidend on üles ehitatud selliselt, et kui Vana Freud midagi meenutab, siis ilmub ta ise noorena. Nad on koos ühes stseenis ja vestlevad omavahel, ilmuvad ka teised tegelased ja nii mängitakse maha stseen minevikust. Kui juttu tuleb konkreetsest naisest/juhtumist, näeme naise ja Noore Freudi vahelist stseeni, kus Vana Freud vahel jutu vahele segab, kuid peale Noore Freudi ei kuule ega näe teda keegi.

Esimese vaatuse alguses istub Vana Freud oma kirjutuslaua taga ja igatseb kangesti sigarit. Ta sõltub täielikult tütar Anna ja abikaasa Martha teenindusest. Alguses on palju juttu Marthast, kellest sai Freudi naine ja laste ema. Noor Freud oli Marthasse väga armunud, ent neiu range ema nõudmisel pidi ta endale enne arstina nime tegema ja tervelt neli aastat ootama. See pikk kihlus meeletu igatsuse tähe all ilma füüsilise suhteta pani Noore Freudi mõtisklema kire, himu, erootika ja nälja üle teaduslikust aspektist. Muu hulgas avastas ta, et kokaiin leevendab tema hingepiinu (kõrvalmõjusid siis veel ei tuntud).

Noorele Freudile meeldis ka Martha õde Minna, kellega oli märksa huvitavam vestelda, kuid naiseks tuli ju võtta ikka tubli perenaine... Kui nad abiellusid, keelas Freud ateistina Marthale igasuguse „religioosse jama“. Kui esimene tunnete tuhin möödus ja Martha juba last ootas, pühendus Freud rahulolevalt tööle. Naine oli talle nüüd rohkem nagu lastesaamise vahend. Minna oli alati õhtusöögile teretunud, sest temaga oli vähemalt

midagi rääkida. Näidendi edenedes näeme Marthat vaid tagasihoidlikul ja leplikul moel kandikuga sisse-välja käimas nagu teenija.

Esimene patsient, kellega kohtume, on Elisabeth, kes kurdab igal pool valu, eriti jalgades. Noor Freud (kes sel ajal veel piinles igatsusest oma kihlatu järele) on sunnitud katsuma tema reisi... Vana Freud lausub: „Milline vedamine, et mul hiljem tuli pähe luua vabade assotsiatsioonide meetod. Tänu sellele ei pidanud enam patsiente füüsiliselt puudutama.“ (Oma meetodite eest võlgnes Freud suuresti tänu oma naispatsientidele, ta ravis nimelt Viini keskklassi naisi, kelle sotsiaalsest survest põhjustatud ahistus väljendus hüsteerias. Hüsteeria kohta jagas Freudile teadmisi üks tema õpetajatest, Jean Martin Charcot).

Teine patsient Emmy on kergelt hüsteeriline, sümboolika viitab selgelt vajadusele mehe puudutuste järele. Järgmise patsiendi Lucy puhul otsib Freud püüdliselt seoseid, kuid naine otsib vaid füüsilist lähedust. Noor Freud lausub: „Milline kiusatus! Näib, et kõik tiirleb genitaalide ümber.“ Ta lahendab asja enda jaoks nii, et kui naispatsient lebab diivanil, istub tema naise vaateulatusest väljas.

Kui Noore ja Vana Freudi vaheline jutt läheb lastele, kinnitab Noor Freud, et lastega suhtlemine rikastab tema teooriaid. Et kui ta vaatas oma väikeseid tütreid kangast kudumas, sai ta kinnitust naiste kastratsioonikompleksile. Nad koovad vaipa, mis psühholoogilistes terminites kataks nende alaväärtuslikke suguorganeid. Vana Freud arvab selle peale, et ta otsib juba haiglaselt kõiges psühhoanalüüsi paikapidavuse märke. Noor Freud mainib muuseas, et pärast seda, kui ta avaldas väitekirja naistest, keda olid seksuaalselt kuritarvitanud nende oma sugulased, kahanes tema patsientide arv drastiliselt.

Noor Freud näeb erootilist und seoses oma vanima tütre Mathildega. Unes tundnud ta tema noore keha vastu iharust ning nad arutavad Vana Freudiga, millest selline uni. Noor Freud leiab, et põhjuseks on tema monotoonne abielu. Vana Freud soovib tal oma unenägu töös ära kasutada. Tuleb patsient Dora, kes muudkui kõhib põhjusega, hoiab kramplikult oma käekotti ja urgitseb närviliselt sõrmega kotis (Freudi jaoks sümboliseerisid õõnsusi meenutavad objektid naise suguorganeid, piklikud ja eenduvad aga mehe omi). Neiu jutustab, et tema isal on suhe proua K-ga ja härra K omakorda lööb talle külge, kuid mehe puudutused on talle jälgid. Mõtetega oma unenäo juures, tõlgendab Noor Freud kõike omast vaatevinklist, Dora lahkeb väga rahulolematult, lausa pahaselt, et teda pole üldse mõistetud.

Esimese vaatuse lõpus tuleb Martha teatama, et Freudile saabus külaline, keegi hästi riides noor daam, kes tutvustanud end Freudi tulevase õpilasena.

KATKENDID:

Tekstinäide I vaatusest:

NOOR FREUD: Kas sa oled unustanud, kui pikk see kihluseaeg oli?

VANA FREUD: Neli piinarikast aastat?

NOOR FREUD: Kuidas ma suudan nii kaua eraldatust taluda ja end tagasi hoida?

VANA FREUD: Pea meeles, et sinust saab hingehädade spetsialist. Tasuta ei saa siin ilmas midagi, mu poiss. (*Ulatab Noorele Freudile Don Quijote'i raamatu*). Ehk leiad kirjandusest lohutust.

NOOR FREUD: Põrgu suhtes on Marthal küll õigus. Selle kuumad leegid juba praevad mu selgroogu.

VANA FREUD: Pea püsti, Sigmund! Sa kuulud intellektuaalse eliidi hulka, kelle geniaalne mõistus suudab füüsilise kire teaduslikuks uudishimuks transformeerida. (*Patsutab Noort Freudi õlale*.) Küll sa hakkama saad. Sinu teadmisjanu on piisavalt suur.

(*Noor Freud süütab sigari ja suitsetab.*)

NOOR FREUD: Sigarid on vastupandamatud, kui sul pole kedagi suudelda.

(*Martha paistab eemalt.*)

NOOR FREUD: Mu armastatud printsess, minu igatsus teie järele on peaaegu väljakannatamatu. Ma imen

lakkamatult tubakat, samal ajal näen vaimusilmas teie täiuslikke huuli ja kaunist nägu. Mu uurimistöö ei edene. Teie imeline isik on mu meeled ära nõidunud. Soovitan teil otsida tröösti Cervantese Don Quijote`ist. See raamat suutis veidi mu kannatusi leevendada. Ehkki selles raamatus on kohti, mis pole teile sobivad, mu väike printsess, lahutab see loodetavasti siiski teie meelt.

MARTHA: Täna teid kirja eest. Loen kindlasti teie soovitud raamatut. Teie kihlatu Martha Bernays.

(Martha kaob. Elisabeth, noor naispatsient tuleb sisse.)

ELISABETH: Tere päevast, härra Freud. Ma koputasin tükk aega, aga te ei vastanud. Arvasin juba, et olete meie seansi unustanud.

NOOR FREUD: Vabandage, ma olin oma väitekirja nii süvenenud, preili Elisabeth von...?

ELISABETH: Elisabethist piisab. Kas heidan diivanile, nagu tavaliselt?

NOOR FREUD: Istuge diivani servale. Tahaksin kõigepealt teie reflekse kontrollida. Palun kergitage kleiti, et ma näeksin teie põlvi. *(Paus.)* Kas te häbenete? Selleks pole mingit põhjust. Ma olen teie arst, preili E. Kõigest arst.

(Elisabeth kergitab kleiti. Noor Freud lööb ta põlve pihta, et ta reflekse kontrollida.)

ELISABETH: Ai!... Ai! Jumal, kui kõva käega te olete, härra... doktor Freud. Mul on niigi igalt poolt valus. *(Martha ilmub jälle.)*

MATRHA: Ma käisin Fritziga jalutamas. Ta pakub mulle seltsi, kuni te nii kaugel ära olete.

VANA FREUD: See kunstnik lõi talle jälle külge. Tema kirjanduslikult kaunis väljendusviis muutis ta atraktiivseks. Mida sul oli vastu panna? Igavad teaduslikud traktaadid. Kuiv ratsionaalsus.

NOOR FREUD: Ma lähen hulluks! Siin ma unistan oma armastatust, samal ajal kui mingi romantiline tüüp mu selja taga temaga flirdib.

VANA FREUD: Räägime pärast. Sul on ju patsient.

ELISABETH: Mul on nii valus, doktor. Kas kuulete?

NOOR FREUD: Kus teil valus on?

ELISABETH: Igal pool. Siin kuklas, kõhus, puusades, aga kõige valusamad on jalad.

NOOR FREUD: Palun võtke kingad jalast ja heitke pikali.

(Elisabeth võtab kingad ära ja heidab pikali. Noor Freud katsub ta jalgu.)

ELISABETH: Ai!... mmm... Valus... on.

NOOR FREUD: Kas võiksite veel pisut kleiti kergitada? Et ma saaksin teie reisi vaadata.

MARTHA: Mida te seal teete? Teie kihlatu Martha Bernays.

NOOR FREUD: Ma olen arst. Ma olen ju ometi arst. Ma püüan oma naispatsiendiga sisemist distantsi säilitada. Mul on tema psühhosomaatiliste kaebuste vastu professionaalne huvi. Tema hingevalu avaldub füüsiliste sümptomitena. Milline põrgu! Ma tahan teid võtta nagu metsik karu! Oodake ainult, kuni ma teid jälle näen!

(Noor Freud katsub Elisabethi kintsu. Elisabeth karjatab.)

NOOR FREUD: Valu kese paistab olevat paremas reies. On teil aimu, miks see nii on?

ELISABETH: Te küsite minu käest? Mina ei tea. Sellepärast ma ju siin olengi.

NOOR FREUD: Teen ettepaneku tänaseks lõpetada. Mõtleme mõlemad selle valupunkti üle järgmise korrani. Me ei tohiks ühe päevaga liiga palju emotsioone esile kutsuda. See võib nii teile kui mulle liialt kurnavaks osutuda.

(Elisabeth tõuseb ja kohendab riideid.)

ELISABETH: Ahah. Nüüd on siis vähemalt teada, et kõige valusam koht on paremas reies.

NOOR FREUD: Just nii, Elisabeth. Kohtumiseni järgmisel nädalal.

ELISABETH: Püüan tulla, doktor. *(väljub)*

VANA FREUD: Milline õnn, et ma hiljem vabade assotsiatsioonide meetodi peale tulin. Siis ei pidanud enam patsiente füüsiliselt puudutama. Sa oled kindlasti omadega läbi.

NOOR FREUD: Kahtlemata. Ma lasen selle Fritzi maha!

(Vana Freud ulatab Noorele Freudile kotikese kokaiini.)

VANA FREUD: Suuna oma kired ja agressioonid teadusesse! Uuri parem seda pulbrit ja hoia end naistest eemale! Avastused ootavad sind.

NOOR FREUD: Ma ei suuda.

VANA FREUD: Pea meeles, et küllastust võid leida ainult tööst. Erootika pole piisav ravim su põhjatule näljale.

...

(Noor Freud oma prantslasest õpetaja Jean Martin Charcot'ga.)

CHARCOT: Sa oled terane ja andekas õpilane, Sigmund. Aga laskem täna veinil hea maitsta ja räägime vahelduse mõttes naistest eraelu tasandil. Kuidas kihlus edeneb?

NOOR FREUD: Minu igatsust tema järele on kirjeldamatult tugev.

CHARCOT: Kas te...? Teate küll... enne abielu?

NOOR FREUD: Oh, ei, ei, ei. Ma ei julgeks ilmaski säärase ettepanekuga lagedale tulla. Ta on nii tasakaalukas ja kombekas.

CHARCOT: Aga sa ise? Kuidas sa vastu pead?

NOOR FREUD: Lühidalt öeldes on see põrgu. Ma suudan vaevu hüsteerikute vastu tööalast huvi tunda. Nende rinnad ja puusad seostuvad minu jaoks Marthaga ja ajavad mu täiesti hulluks. Ma tahaks aina nende kehasid puudutada.

CHARCOT: Tere tulemast meheikka, Sigmund Freud. Sa pead õppima patsientide juuresolekul oma erootilisi fantaasiaid talitsema. Abiellu nii ruttu kui võimalik ja päästa oma unistused magamistoas valla.

NOOR FREUD: Minu pruut on Saksamaal ja flirdib mingi kehkenpüksist kunstnikuga.

CHARCOT: Aga te pole ju tema füüsilises läheduses, et saaksite ta kirge üles kütta.

NOOR FREUD: See võitlus armunälja ja mõistuse vahel rebib mu pooleks. Mu kannatused on suured, aga mu edevus ja intellektuaalsed ambitsioonid pole ka väiksemad. Mõlemad nõuavad oma osa ja vaene mina visklen nende vasturääkivate nõudmiste vahel.

VANA FREUD: Ma mõistan, et su elus on praegu keeruline periood. Sul pole veel aimu, kui palju energiat sa kasutad puht seksuaalselt ja kui suure osa sublimeerid kultuurilistele ja teaduslikele eesmärkidele.

NOOR FREUD: Kas ma peaksin oma energiat kuidagi jaotama? Kulla mees, ma lõhken ihast naiste järele.

VANA FREUD: Või et ma olin kunagi selline metsik hunt!

CHARCOT: Ära ole nii meeleheitel! Ma võin kindlalt väita, et aja jooksul leiad oma probleemidele lahenduse. Ma rääkisin enne oma uurimistööst, sellest, milline mõju on hüpnoosil patsientide psüühikale.

NOOR FREUD: Jah, härra Charcot. Ma püüdsin teie õpetust hoolikalt omandada.

CHARCOT: Kummardu lähemale, mu sõber. Ma paljastan sulle ühe sensatsiooni. *(Sosistab.)* Ma avastasin, et hüsteeria ehk emakaga seostatud haigus esineb ka meil, **meestel!**

(Noor Freud vaatab talle üllatunult otsa.)

CHARCOT: Ma näen, et mu avastus meeste hüsteeria kohta jahmatab sind. Aga fakt on see, et ka meid, mehi, tuleks kohelda hoole ja austusega. Ka meie hing võib lõheneda.

NOOR FREUD: Teil on õigus, härra Charcot. Ma lähen koju ja abiellun. Ainult armastus võib mind päästa narkootikumi- ja alkoholisõltuvusest.

Tekstinäide II vaatusest:

Teise vaatuse alguses siseneb Lou Andreas-Salomé, tulevane psühhoanalüütik, avara mõistusega naisintellektuaal, kes hoolimata abielunaise staatusest on suhelnud paljude meestega. Lou põlgab perenaise rolli ja Noor Freud kiidab takka, et ta ongi selleks liiga eriline. Nad diskuteerivad „ohtlikel teemadel“ ning muidugi päädib lugu armumisega. Nad vahetavad fotosid, kohtuvad taas, Freud kõhkleb, kuid lõpuks jääb tema puhul siiski peale kaine mõistus ja ta ei lähe suhtes lõpuni, ehkki Vana Freud leiab, et ta oleks pidanud juhust kasutama ja kordki elus spontaanset kirge kogema. Lou: „Ka naised võivad olla seksuaalselt iseteadlikud.“ Freud kurdab, et religioosse kasvatuses saanud Martha pole kunagi initsiatiivi üles näidanud. Martha tuleb kandikuga ja satub neile peale, kuid Freud ütleb, et see oli selline harjutus ning Martha vaid vabandab segamise pärast.

...

LOU: Ma arvasin, et teil on ikka tõeline abielu.

NOOR FREUD: Te ju teate, et inimloom igatseb lisaks tavapärasele turvalisusele ka vaheldust. Me vajame tugevaid, erakordseid elamusi.

LOU: Mis jäävad iga korraga üha lahjemaks.

NOOR FREUD: Aga mille esimese korra lummus võib olla ülivõimas.

LOU: Kas teil on neis asjus kogemusi?

NOOR FREUD: Ausalt öeldes pole ma kunagi proovinud. Ma pole kunagi, kas kuulete... mitte kunagi truudusetu olnud... siiani...

LOU: Ja mõtlete sellega algust teha nüüd, elu teises pooles?

NOOR FREUD: Ma tunnen vaid, et tahaksin teid ära süüa.

LOU: Himud kipuvad mõjutama kõiki organeid. Eriti nälg, meie peamine ürgne instinkt.

NOOR FREUD: Äрге intellektualiseerige.

LOU: Kas te mõtlesite ikka hästi järele?

NOOR FREUD: Praegu tunnen ma rohkem kui mõelda jõuan.

LOU: Parem loobuge. Te ju teate, et mul on sarnaste olukordadega palju kogemusi. Iga kord tekib illusioon, et seekord saavutate erakordse kõrgpunkti.

NOOR FREUD: Praegu küünitan ma kõige kõrgema täheni.

LOU: Niipea kui maa peale tagasi tulete, saate aru, et selleni pole võimalik küündida. Armastuseigatsus iseenesest on suurem kui keha suudab väljendada. Armastus on inimese suurim tragöödia.

NOOR FREUD: Nälg. Ma tunnen erakordset nälga.

LOU: See on kõigest pettekujutus. Isegi kui üritate seda vaigistada, tuleb see ikka ja jälle tagasi. Igavesti.

NOOR FREUD: Tahate öelda, et minu igatsust polegi võimalik vaigistada?

LOU: Viimseni rahuldatud inimene on surnud. Nälg on meie elumootor.

NOOR FREUD: Armastus on püüdlemist väärt, isegi kui saame vaid selle jalgu puudutada.

LOU: Te ei tohi oma elutööd ära rikkuda. Mina olen lind, kes lendab alati oma teed. Kas tahate tõesti

purustada kõik, millesse olete uskunud, vaid selle nimel, et ühe korra mu tiibu silitada?

NOOR FREUD: Ma ei tea enam midagi. Mida ma õigupoolest tunnen ja kuhu jäi mu mõistus?

LOU: Armutuhinas ollakse õige ja vale suhtes pimedad. Ma jätan teid nüüd parem üksi, et saaksite end koguda.

NOOR FREUD: Ärge jätke mind üksi! Juba teiega sama õhku hingata on kirjeldamatu nauding.

LOU: Ma olen juba kuulsate meeste elukirjeldustes sees. Midagi peaks mulle endale ka jääma. Väike sublimatsioon tuleks mulle kindlasti kasuks. Peaksin koju minema ja Erorest kirjutama.

NOOR FREUD: Nii tundeline madonna nagu teie ei saa ometi lihtsalt õlgu kehitada, kui üks niivõrd ülesköetud mees on tema kiirgavatest teemantsilmadest hullumas.

LOU: Teis on sama palju tundeid kui teie raamatutes.

NOOR FREUD: Lõpuks ometi mõistab keegi mind õigesti.

LOU: Te olete peaaegu vastupandamatu.

NOOR FREUD: Ma ihaldan teid rohkem kui oskan sõnades väljendada.

LOU: Ma poleks kunagi osanud ette kujutada, et te tulete nii lähedale.

NOOR FREUD: Ja ma tulen veel lähemale.

(Lou surub ta diivanile.)

LOU: Ja ma mõistan, et te tahate, et teid rünnataks.

NOOR FREUD: Ma kogen naisliikumise häid külgi.

LOU: Naiste initsiatiiv on vaimustav, mis?

NOOR FREUD: Loomulikult. Pärast kõiki neid aastaid.

LOU: Tahate öelda, et teie naine pole kunagi...?

NOOR FREUD: Ta on nii usklik ja allaheitlik.

LOU: Oi, vaene teie! Kohe parandame teie eluaegse trauma.

NOOR FREUD: Te võite nii kaugele minna kui tahate.

(Martha tuleb neile šampust tooma.)

...

Freudi tütar Anna on jäänud koju elama ja jätkab isa teed, keskendudes laste psühhoanalüüsile. Alguses tahab Freud Annat kolleeg Ernest Jonesiga paari panna, ent mehe mõte kirjutada tema biograafia vihastab Freudi, kelle arvates tahab Ernest perekonda abielluda eesmärgiga tema järele luurata. Anna väidab, et ei soovigi mehele minna, vaid tahab olla vaba ja teha oma tööd, ning et ta suudab ise enda eest hoolt kanda. Hiljem jääb Freudile kahtlustest hoolimata selgusetuks, kas Annal oli Ernestiga suhe või mitte. Anna vastab, et see on tema isiklik elu. Vana Freud leiab, et Anna on nagu Antigone, Oidipuse tütar. Noor Freud aga lausub, et Anna on tema nabanöör, mis ühendab teda tulevaste põlvkondadega ning et Anna kaudu jääb ellu tema südameasi – psühhoanalüüs.

Lõpuosas on pikk stseen Noore Freudi ja Lou vahel, kes teoretiseerivad justkui teineteisest distantseerumiseks. Freud on armastusest hullumas, ent ütleb siiski: „Tahaksin koos Teiega põleda. Kuid kurb on see, et ka pärast põlengut tuleb edasi elada.“ Ning ta palub Lou`l lahkuda. Näidend lõppeb sellega, et Anna tuleb isa sööma kutsuma, lausudes, et ema juba ootab lauas. Vana Freud võtab kirjutuslaua sahtlist Lou foto ja ütleb: „See kustumatu igatsus...“

(Annoteerinud Maarja Laur)

BARBRO CHRISTINA SMEDS

Soome-rootsi kirjanik, dramaturg ja lavastaja, sündinud 1950 Helsingis, aastail 1969-1975 tegutses Rootsis, 1984-ndast pidevalt seal – vabakutselise näitekirjanikuna. Stockholmi Linnateater on lavale toonud viis tema näidendit, sealhulgas ka „Konnaakvaariumi“ (1970), mille tõlge on ETA-s olemas, ning väga menukalt läinud komöödia „Kui ohtlik on elada esimesel korrusel“.

„Vihane mäng“ (*Arga leken*, 2003)

Esietendus Göteborg Backa teatris 15. 02. 2003.

TEGELASED:

LISEN – tüdruk (üle seitsme)

SUSSI – tüdruku ema

MICKE – seitsmene poiss

ROBERT – poisi isa

KURT NYBERG – eradetektiiv

KOKKUVÕTE JA KATKENDID:

Näidend algab tänaval passiva detektiivi Kurt (Kurre) Nybergi monoloogiga laternavalguses. Ta räägib mustadest varjudest öös ja inimeste mustast südametunnistusest, ning tunnistab, et tema ise on hull maiustuste järele ja et ta on kommide nimel isegi varastanud ja valetanud.

Teises stseenis kohtume Liseni ja tema ema Sussiga. Nad elavad mitteametlikult tillukeses üürikorteris, mis on täis mööblit ja nipsasju. Nad magavad naris. On laupäeva hommik, ema äratab tütart, sest kohe-kohe on saabumas tema kallim Robert, kes on oma naisest lahutanud, et koos poja Mickega nende juurde kolida. Lisen on selle vastu, tema tahaks edasi ainult oma emaga elada. Ema väidab, et nende elu läheb veel palju toredamaks. Robert ja Micke tulevadki. Poiss mängib pidevalt „Tähtede sõda“ ja poriseb, et tema küll ei taha seal elama hakata. Mõlemad lapsed on selle kokkukolimise vastu. Lisen mossitab Robertiga, Micke jonnib Sussiga. Omavahele jäädes lapsed ainult nääklevad. Narile tehakse veel üks korrus. Öösel on mõlemad lapsed õnnetud ning nõuavad oma vanemat enda juurde. Robertile on ebameeldivaks uudiseks, et seal korteris peab vaikselt olema, muidu naaber pahandab ja kaebab nende peale ja nad visatakse tänavale. Sussi lubab Lisenile, et järgmisel päeval lähevad nad kahekesi kinno, kuid siis selgub, et Robert on just raha võitnud ja tahab seda ühiselt tähistada. Esmaspäeva hommikul keeldub Lisen kooli minemast ja peidab end nari ülemisele korrusele. Ta kuuleb pealt, kuidas Robert ja Micke temast taga räägivad. Isa ja poeg mängivad veel üht oma mängu – see on „vihane mäng“, kus võidab see, kes suudab kauem vihase näoga teisele otsa vaadata. Micke lõhub Liseni lemmikpliiatsi ära. Kui nad on ära läinud, ronib vihane Lisen narist alla ja silmab oma katkist pliiatsit. Maruvihasena ajab ta oma hapupiima värsket ajalehte peale, mille ta seejärel prügikasti viskab. Ta otsustab, et kuna kõik on nii ebaõiglased, siis tema lähebki tänavale elama. Siis nad alles saavad! Kas saab ükskord rahu! Ta pakib endale veidi toitu ja kommi kaasa. Tüdruk heidab kodule viimase pilgu: „Hüvasti! Kunagi olin ma siin õnnelik. Aga nüüd on see läbi.“

Kella kuueks teeb Sussi õhtusöögi ja imestab, kuhu Lisen jääb. Robert rahustab teda, et küllap tüdruk läks mõne sõbranna juurde ja siis hakkas vihma sadama... Peagi tahab Sussi last otsima minna. Kõik kolmekesi lähevad vihmavarjudega õue. Lisen on liivakastis, kaane all peidus ega kavatsegi välja tulla. Ema on juba väga mures, kuid ei julge nende üüritingimuste pärast politseisse helistada. Nad helistavad hoopis

eradetektiiv Kurt Nybergi detektiivbüroosse „Jälgiv Silm“. „Koer või kass?“ küsib detektiiv, kui Sussi teatab armsa Liseni kadumisest. Nad ütlevad detektiivile oma aadressi ja ta tulebki kohale, kaasas ehtne eradetektiivivarustus. Ta puuderdab terve toa valge pulbriga üle ja võtab kõigilt sõrmejäljed, seejärel küsitleb ema. Sussi ütleb detektiiviga omavahele jäädes, et Micke on suht võimatu laps ja Robert annab ju koguaeg järele ja kuna Lisenil on väga arenenud õiglustunne, siis... Robert aga ütleb nõrkest vahelises vestluses, et ausalt öeldes on Lisen üpris ära hellitatud. Ja seletab, et ta võitis raha ja nad pidid tähistama minema. Selle peale hõiskab eradetektiiv, et raha – see on ju juba motiiv lapsrööviks! Ta uurib ka nende prügikasti sisu ja tähendab seal nähtu märkmikusse. Ta seab korterisse üles pealtkuulamismikrofonid. Siis esitab ühe laulu.

Õues otsib Lisen prügikastist süüa. Ta on liivakastis lamamisest kangeks jäänud ja ta jalg on krampis, seetõttu ei suuda ta piisavalt kärmesti liivakasti tagasi varjuda, kui Kurt õue tuleb. Detektiiv lööb ajalehe lahti ja vaatab läbi augu. Toob lagedale Micke kommikoti. Küsib Lisenilt, kas ta ei peaks koju minema. Lisen vastab, et tal pole kodu ega ka kedagi, kes temast hooliks. Kurre pärib, ega tüdruk pole midagi kahtlast näinud. Kui detektiivil pealtkuulamisaparaat kõrvas ragisema hakkab, lipsab Lisen märkamatu liivakasti tagasi. Kodus on Sussi juba väga närvis, nad lausa tülitsevad Robertiga. Robert saadab Micke õue. Micke leiab õues oma tühja kommikoti. Lisen topib ühe pulga liivakastiaugust välja, nii et Micke kukub ninali. Lisen naerab valjusti ja õõnsalt, paanikas Micke põgeneb tuppa.

Õösel ronib Lisen liivakastist välja. Etendub väike ooper, kus Lisen seisab õues laternavalguses ja ema õnnetuna koduaknal. Mõlemal on kange igatsus.

Detektiiv laulab viimased read läbi une kaasa. Micke vaatab aknast välja ja näeb Lisenit. Kurre ei taipa, et see ongi Lisen, vaid küsib tüdrukult, mida ta Liseniga tegi... Ema ja Robert tulevad õue. Ema küsib: „Miks sa seda tegid?“ Robert aga ütleb, et peaasi, et ta on nüüd tagasi! Tahavad rõõmsalt koos tuppa minna, kui detektiiv kõhatab ja ütleb, et juhtum pole veel lõpetatud. Õigus tuleb jalule seada! Ta teeb tõelisele eradetektiivile kohaselt väga teraseid tähelepanekuid selle kohta, kuidas Lisen pidi tegelikult kuulma, mida Robert ja Micke omavahel rääkisid, sest hommikune ajaleht oli Liseni hommikuse hapupiimaga koos, järelikult ta oli siis veel kodus. Ja Micke ütleb, et nad mängisid Vihast mängu ka. Miks sa vihane olid, küsib detektiiv. Sest ma ei tahtnud siin elada, vastab poiss. Üleüldine selgitamine ja õigustamine.

...

LISEN: Minult ei küsinud keegi!

MICKE: Ega minult!

LISEN: See on minu kodu ka!

ROBERT: No me arvasime, et te võiksite ka pisut pingutada.

MICKE: Aga me oleme lapsed!

LISEN: Teie olete täiskasvanud. Te peate meile toeks olema ja meid ära kuulama.

MICKE: Täpselt.

SUSSI: Anna andeks, Lisen. Kas sa suudad meile andestada?

KURT: Lisenil on pikk tee selja taga. Eks ole, Lisen?

LISEN: Jah.

KURT: See Lisen, kes eile kodust lahkus, ei ole enam sama Lisen, kes täna teie ees seisab.

ROBERT: Vabandage, aga millest ta nüüd räägib?

LISEN: Kurrel on õigus. Ma tahaksin paar sõna öelda. Ma sain selle aja jooksul nii mõndagi tunda. Ma pidin taluma kohutavat nälga ja piinavat janu. Külma, hirmu ja pimedust. Aga mis kõige hullem – ma tundsin suurt ja masendavat üksindust. Ma sain tunda, mis tähendab, kui sul pole terves ilmas mitte kedagi.

SUSSI: Aga kulla Lisen, sul on ju ometi...

LISEN: Ma vaatasin üles meie valgustatud akendesse. Seal te kõik olite, sõite õhtust, magasite oma voodites,

ilma et oleksite mõelnud...

ROBERT: Midagi me ei maganud! Me ei maganud üldse! Me olime kohutavalt mures! Me helistasime igale poole!

LISEN: Sina ka?

ROBERT: Mis mõttes, mina ka?

LISEN: Kas sina ka helistasid ja muretsesid?

ROBERT: Otse loomulikult! Me oleme ju üks pere, Lisen.

Lisen mõtleb pikalt järele.

LISEN: Võib-olla meist saab üks pere. Eks näis. Harjumine võtab aega.

ROBERT: Loomulikult, harjumine võtab aega.

LISEN: Vähemasti seda ma tean, et nii ükski ei taha ma enam kunagi olla.

MICKE: Mina tahan ka natuke harjuda! Issi! Sussi! Lisen!

KURRE: Njaa. Nüüd oleme juba peaaegu nagu kodus. Võime juhtumi üldjoontes lõpetatuks lugeda.

SUSSI: Ma olen nii hullupööra õnnelik!

Siis pannakse veel ühiselt kooselamise tingimused paika ja Kurre võibki lahkuda. Lisen jookseb talle järele ja palub tal neile tihti külla tulla. Ta jääb ju muidu päris ükski, ütleb ta tuppa tagasi tülles.

(Annoteeris Maarja Laur)

KJELL WESTÖ

Soome-rootsi kirjanik, sündinud 1961, edukas prosaist, võitnud palju auhindu, kaks tema teost on ilmunud ka eesti keeles Loomingu Raamatukogus – „Bruusi juhtum“ (19/1996) ja „Lang“ (37-40/2007). „See süda, mis sul on“ on tema esiknäidend, esietendus 2009. a Svenska Teaternis Helsingis.

„See süda, mis sul on“ (Det hjärta man har, 2009)

Näidend kahes vaatuses

TEGELASED:

JOHANNA KETTEL – 58-aastane endine popmuusikatäht artistinimega Joanna

KAJ-OLE LANDIN ehk KAIDE – 57-aastane endine muusik, nüüd ärimees ja produtsent

JERRY LANDIN – 35-aastane, Johanna ja Kaide poeg, tegeleb erinevate asjadega

ISABEL „BELLA“ LANDIN – Jerry vanem õde, kes suri viisteist aastat tagasi 22-aastasena teadmata asjaoludel

NICHOLAS KETTEL ehk NICK – 21-aastane tudeng, Johanna pesamuna ja Jerry poolvend

AULI BRONSKY – 45-aastane vabakutseline ajakirjanik, Johanna parim sõbranna

IRINA BRONSKY – Auli 19-aastane tütar, kes tahab lauljaks saada

KOKKUVÕTE JA KATKENDID:

Esimesele vaatusle eelneb intro, kus näidatakse vaikuses ja pimeduses vanu pilte ja filmijuppe noorest lauljast Joannast ja muusik Kaidest. Staaripoosid, plakatid. Pildid on peamiselt 60-ndatest, aga ka 70-ndatest, mõni isegi 80-ndatest. Ühel 70-ndate pildil on väike heledapäine tüdruk ja temast väiksem tumedapäine poiss koos vanematega. Valgusvihk liigub Jerryle, kes alustab oma monoloogi, taustaks vaikne, nagu kusagilt kaevu põhjast kostev muusika. Jerry jutustab veidi oma perest ja vanemate muusikuelust, ja et tema ise põlgab popmuusikat. Seejärel läheb laval valgeks ja me näeme Johannat oma villa suures salongis peolauda katmas, taustaks nukker muusika. Uksekell heliseb. Jerry ütleb: „Nüüd on see koht, kus ma pean sisse minema.“

I VAATUS

Jerry sünnipäevapidu Johanna uhkes mereäärses villas. Tegevus toimub kahel päeval: reedel kogunetakse ja laupäeval tähistatakse.

Jerry astub sisse, nad pole emaga vähemalt pool aastat näinud. Isa Kaide on selles majas üldse esimest korda, nad on nimelt ammu lahus. Jerryt ärritab ema kudrutav ja isa bravuurne kõneviis. Hiljem, kui Jerry lõsutab sauna ees, rätik ümber niuete, tuleb Auli. Selgub, et neil on ammusest ajast suhe, ent Jerry on vahepeal eemale hoidnud, nüüd aga jalutavad koos metsa.

Nooruke Irina räägib Johanna ja Kaide kuuldes oma unistusest lauljaks saada. Kaide ütleb, et ta on õige inimese juurde sattunud. Saabub Nick. Saame aimu, et Nickil ja Irinal on samuti suhe. Johanna peab väikese tervituskõne. Taustaks kõlab nukker laul, ning kui Irina pärib esitaja kohta, katkeb jutt ja naer. Edasi räägitakse surnud Bellast. Kõlavad laulud „Kõik käib nagu unes“ ja „Septembris“.

Pärast läheb Jerry Kaide tuppa ja pärib temalt ta mänguvõlgade ja emalt laenatud summa kohta aru.

Johanna ja Auli viibivad suures toas, taustaks Bella laul. Auli küsib Johannalt, millal ta kavatseb teisi oma 45-aasta juubeliturnee ideest teavitada. Auli on lubanud seda sündmust ajakirjanduses kajastada.

Nick ja Irina on omavahel, räägivad oma erinevast lapseõlvest, Nick mainib, et talle ei meeldunud selles villas üles kasvada, tema igatses hoopis sõprade seltsi. Arutavad Jerry ja Auli suhet. Seejärel pärib Irina lukustatud uksega toa kohta.

Jerry öösel üksi oma toas. Ilmub surnud Bella. Jerry vaevatult: „Ma olin üheksateist, mul olid omad probleemid, ja sa lihtsalt kadusid.“

Laupäeva õhtu, Jerry sünnipäeva tähistamine. Jerry ise võtab peost kõige tagasihoidlikumalt osa. Auli palvel esitavad Johanna ja Kaide laulu „Summer Wine“. Jerryle on kogu olukord vastukarva. Auli ärgitab Johannat teistele oma turneest teatama. Kõik peale Jerry peavad seda suurepäraseks mõtteks. Johanna pakub noorukesele Irinale võimalust turneel osaleda, mis on aga ebameeldivaks üllatuseks ema Aulile. Johanna ja Kaide satuvad hoogu ja esitavad veel ühe laulu. Jerry valab endale viina, saab sellest julgustust ning hakkab emale ette heitma, kuidas ta alati peab esikohal ja tähelepanu keskpunktis olema. Ka isa saab oma osa. Poeg heidab vanematele ette, mida nemad lastena pidid taluma. Nick rahustab ta maha, vanemad on rusutud.

Tekstinäide:

Johanna ja Kaide lõpetavad laulu „Summer Wine“, millele järgnevad braavo-hüüded ja juubeldamine. Nick on meeldivalt üllatunud, Irina ei suuda vaimustust varjata ja Auli imetleb Johannat siiralt nagu alati. Ent Jerry plaksutab vaid kohusetundest, ta suudab vaevu toimuva suhtes rahulolematust alla suruda.

JOHANNA (särab imetluse paistel, pöödub Jerry poole): Me tahtsime, et Nick ka meiega ühineks, siis oleks meil lausa kaks meeshäält olnud. *The Family Trio!*

NICK (Jerryle): Ära võta isiklikult. Ma olen lihtsalt otsustanud, et ei laula enam publiku ees. Ja oma otsustele tuleb kindlaks jääda.

JERRY: Väga õige, ära lase neil kahel end vahele võtta.

JOHANNA: Oh sind, tujurikkujat! See on siis tänu!

KAIDE (*paneb joobnult käe Jerry kaela ümber*): Äh, ära tee väljagi, Johanna! Me andsime oma parima, aga Jerry pole kunagi aru saanud, mis on suuremeelsus. Püüa päeva, ela ja lasta teistel elada – neist asjust ei taipa ta midagi.

Jerry raputab end ärritunult vabaks.

IRINA (*Jerryle*): See oli fantastiline. (*Johannale*) Sa pole üldse muutunud, su hääl on TÄPSELT nagu vanasti!

NICK: See oli pagana ilus. Tegelikult sa arvad ise ka nii, Jerry.

Jerry mossitab.

AULI (*Johannale*): Kas sa ei ütlegi neile?

IRINA: Mida ta ei ütle?

Kõigi pilgud suunduvad Johannale.

JOHANNA: Ma ei tea, kas see on õige hetk...

AULI: Varem või hiljem pead ju ikka ütlema.

NICK (*uudishimulikult*): Mida, ema?

JOHANNA (*teeseldud tõrksusega*): No olgu, olgu. Ma hakkam jälle laulma. Või õigemini, ma juba hakkasingi, ma laulsin ühe plaadi sisse, aga see pole veel valmis miksitud.

Kui Johanna siiani polnud veel peo peategelane, siis on ta seda nüüd – kõik unustavad Jerry. Tõustakse püsti, õnnitletakse, Nick ja Irina on elevel, samuti Kaide, ehkki temas on märgata kübeke kadedust. Auli, kes juba teab plaadist ja comeback-turneest, märkab ainsana, kuidas Jerry nägu üha enam pilve tõmbub.

NICK: See juba on midagi! Õnnitlen!

JOHANNA: Ja turnee tuleb ka. Mõned kontserdid detsembris ja siis jätkame uuel aastal.

AULI: Ja mina teen pika comeback-intervjuu! Tegelikult oli meil Johannaga isegi mõte raamat välja anda, üks korralik biograafia. Kirjastuse suhtes veel ei tea, aga...

KAIDE (*katkestab Aulit*): Pagana pihta, Johanna! Aga see on siis nagu juubelituur või nii? „Four Decades“ või midagi sellist... (*Ümised „Sen yhden illan jälkeen“*)... see oli kuuekümne kaheksandal, eks ole?

JOHANNA (*lõbusalt ent hoiatavalt*): Kuuekümne seitsmendal. Ja sa satud varsti ebasoosingusse, Kaj. Või pean ma sulle meelde tuletama, mis aastal sa esimest korda Katso kaanepoiss olid? Teine maailmasõda oli vaevalt lõppenud.

IRINA: See on nii cool, Johanna! Su hääl pole üldse muutunud. Sa ise pole ka üldse muutunud!

JERRY (*pomiseb, keegi peale Auli ei kuule*): Just seda maailmal vaja ongi, et üks järjekordne zombiE läheks ringreisile ja esitaks oma liftimuusikat.

JOHANNA: Tegelikult mul on sulle üks küsimus, Irina. Kas sa tahaksid turneele kaasa tulla? Võiksid koos teistega tausta laulda.

Irina on rabatud. Aulile tuleb see samuti üllatusena, tal on jahmunud ja murelik ilme. Jerry krimpsutab küüniliselt nägu.

Siis näed seda ala pisut teisest küljest.

AULI (*üliõnnelikule Irinale*): Aga sa tahtsid ju sinna kosmetoloogide kooli minna? Sa kaalusid isegi arstiteaduskonda...

IRINA: Ema, ma just lõpetasin gümnaasiumi, küll ma jõuan! Ja arstiteaduskonda ei saaks ma ilmaski sisse!

(Paus.) Aitäh, Johanna! Sul ei tule minus pettuda.

NICK: Ema, kas sa ikka jaksad?

JOHANNA: Ma ei läheks turneele, kui arvaksin, et ma ei jaksa. (Paus.) Teate, alguses ei julgenud ma iseendalegi tunnistada, et ma sellest unistan! Aga siis taipasin, et issake, tegelikult olen ma ju alles noor!

xxx

KAIDE: Kõik noored muusikud oskavad tänapäeval retrot mängida. Ja teatud lauluvaramut tuleb hinges hoida. See ei tohi unustusse langeda!

JERRY: Kurat, selleks pole vähimatki võimalust! Teie „lauluvaramut“ mängitakse ju igas lobbybaaris ja igas ostupõrgus üle maailma. „I Can't Get No Satisfaction“ klaverile ja paaniflöödile, mida sa hing veel ihkad!

JOHANNA: Armastatud Jerry, kullake...

JERRY (*pöörduv kõigepealt Johanna, siis ka Kaide poole*): Kurat võtaks, või armastatud – sa ei armasta kedagi peale iseenda! Me ei pidutse siin täna ju minu pärast, ikka sinu pärast! Alati alati alati sina! Ja kui kuradi valelikud võivad kaks inimest õigupoolest olla! Ma kujutan väga hästi ette, milline närune vana hipipaar teist oleks saanud, kui te oleksite oma kooselu jätkanud! Oleksite istunud kusagil mereäärses villas ja joonud kalleid veine ja kuulunud nelikümmend aastat vanu lugusid ja sina, Johanna, räägiksid Muusika Müsteeriumist suurte algustähtedega ja sina, Kaide, topiksid end Viagrat nii täis, et kõrvadest hakkaks välja ajama. Kuigi seda teed sa niikuinii!

KAIDE: Jerry, pagana pihta...!

JERRY (*katkestab*): Pagan sind võtaks! Kui ma oleksin saanud ühe euro iga neetud lause eest, mis sa mulle Karjääri ja Kunsti ja Elu kohta oled öelnud, oleksin ma rikas nagu troll! Kurat, pista oma võltsid närused arvamused tead ise kuhu...!

AULI (*püüab teda katkestada, haarab tal käsivarrest, püüab teda maha rahustada*): Jerry, ära näe vaeva, tule, lähme teeme väljas ühe suitsu...

JERRY (*katkestab teda omakorda, samal ajal end lahti rebides*): Ja kurat, sina pole ka põrmugi parem! Need artiklid, mis sa noorena emast kirjutasid, mihuke pretensioonikas jama! Persse, ta sündis juhtumisi heade häälepaaltega, mis selles nii erilist on! Mitte üht sõna ei kirjutanud sa sellest, mida meie, lapsed, pidime taluma, et Tema Majesteet saaks tipus püsida ja Sancho Panza siin saaks oma kuldvasika pealt raha teenida!...

NICK: Jerry! Nüüd aitab! Üks sõna veel ja sa saad vastu lõugu!

JERRY: Ei tea kellelt? Sinult? Sa vaata ette, Nick, minuga ei maksa jamada!

Jerry läheb Nicki juurde, tundub, et laks on õhus.

NICK: Ma ei taha sinuga kakelda, Jerry. Ma tahan ainult, et sa ema rahule jäta. Ta ju kutsus su sellepärast siia, et ta armastab sind, kas sa siis aru ei saa?

Midagi Nicki olekus rahustab Jerry maha, Nick oleks neist kahest justkui tugevam, ehkki ta on palju noorem. Jerry puhiseb, tema järgneva repliigi sõnad on ründavad, ent hääletoon on nüüd pigem haavunud lapse oma.

JERRY: Põrgusse. Need kaks armastavad vaid iseennast... (*Pomiseb.*) Kurat, ole igas asjas tubli, alati teistest andekam...

Auli on püsti tõusnud ning Nicki ja Jerry juurde läinud. Irina vaatab toimuvat hämmeldunult pealt. Johanna istub vaikselt, ta on kuidagi kõssi vajunud ja üha kurvemaks jäänud. Ka Kaide energilisusest pole jälgegi, ta on kahvatu ja näib, et tal on halb olla.

NICK (*paneb käe Jerry käsivarrele*): Kuule, me oleme ju kokku leppinud, et ei... Auli, kas sa viiksid Jerry veidikeseks aeda, ta vajab värsket õhku.

Jerry nügib Nicki käe ära, vaatab Aulile silma ja raputab pead, läheb hoopis üle toa ja valab endale uue klaasitäie.

JERRY (*turtsub*): Ma ei vaja värsket õhku! (*Rahulikumalt.*) Kõik on okei. Te ei pea mind välja viskama.

...

Irina on pimedas rannas, tuleb Kaide ja räägib talle mesijuttu, kuidas tema saab aidata noorel inimesel karjääri teha.

Jerry üksi salongis, tuleb Nick, nad meenutavad oma ilusat ja andekat õde Bellat.

Auli on Johanna toas, kes kirub end, et nii valel hetkel oma uudisega lagedale tuli. Auli on aga Johanna peale pahane Irinale tehtud ettepaneku pärast.

Seejärel Auli ja Jerry stseen. Auli kurdab Johanna käitumise üle, Jerry ironiseerib, et kas sülekoer on perenaise peale pahane... Paari vahel on tunda nii vastastikust tõmmet kui ka omamoodi vihkamist.

Öösel viib Nick Irina salaja Bella tuppa. See on nagu altar – fotod Bellast, tema isiklikud asjad... Kõlab Bella laul.

Kaide on üksi oma toas ja näeb äkki Bellat. Kaide on õnnetu ega saa und, Bella naeratab ja silitab teda, siis kaob.

II VAATUS

Kui esimene vaatus mängitakse maha kahel õhtul Johanna villas, siis teise vaatuse geograafiline ja ajaline ulatus on laiem. Teises vaatuses polegi stseeni, kus kõik tegelased viibiksid ühes kohas. Olustikku kujutatakse pigem tinglikult, vihjamisi. Katkematult kõlab taustaks muusika.

Teine vaatus algab nagu introgi: Nick ja Jerry kommenteerivad lavaäärel seistes enda taga toimuvat. Nick jutustab, et pärast Jerry sünnipäevapidu ema juures hakkasid Jerry ja Auli jälle kohtuma, nagu nad juba aastaid olid kohtunud, arvates, et teised ei tea. Ta jutustab, et novembris võitis Jerry pokkeris suurema summa ja läks seda Euroopasse läbi lööma, kuid võitis aina juurde. Taamal näeme samal ajal Jerryt sürrealistlikus suurlinnamiljões seiklemas. Siis vahetavad nad kohad ja Jerry jutustab Nickist, kellel olnud Auli tütre Irinaga suhe, kuid tüdruk teinud lõpu ja Nick olevat väga õnnetu. Irinal polevat tema tarvis enam aega.

Järgmiseks näeme aga stseeni, mis toimub Kaide kontoris. Paistavad ainult Kaide ja Irina siluetid, nagu varjuteatris. Kaide tahab Irina aitamise eest vastutasuks suuseksi. Seejärel jutustab Jerry edasi, kuidas isa peksti mänguvõlgade pärast vaeseomaks ja ta sattus haiglasse.

Siis näeme stseeni, mis toimub maikuus Kaide kodus. Mees on väga haige olemisega. Johanna on samuti seal. Ta pakub, et võib Kaide juurde kolida, kuid mees tõrjub selle ettepaneku tagasi. Kuuleme, et ta on palju haiglas olnud ja et teda ootab ees mingi ravimiekperiment. Kaide küsib, kuidas Irinal läheb ja kuidas nende turnee õnnestus. Johanna vastab, et tema plaate ei osteta.

Nick tahab Irinaga suhet jätkata, kuid Irina keeldub.

Jaanipäeva paiku näeme Aulit ja Jerryt, kes pole enam nii külm ega põlglik. Auli manitseb teda kuritegeliku maailmaga hüvasti jätma. Jerry tunnistab, et näeb Bellat unes. Auli küsib, kuidas on tema suhted isaga. Jerry läheb isa vaatama, Johanna on samuti seal, Jerry on imestunud vanemate vahel valitsevast õrnusest ning liigutatud isa armetusest. Sel ajal kui Johanna haigla ees suitsu teeb, tuleb Irina, pakike käes. Irinat ootab ees lindistamine Stockholmis. Nendevahelisest jutust selgub, et turneel polnud publikut ja et Johanna plaadid ei müü. Johanna kurdab Irinale, et Nick on tema pärast õnnetu. Samal ajal Jerry ja Kaide palatis. Kaide ütleb, et Johanna on ingel, maksis tema tohutud mänguvõlad ära. Jerry küsib, miks ta oma naist abielu ajal ei võinud hinnata, vaid pidevalt pettis, nagu kollasest ajakirjandusest võis lugeda. Ta süüdistab isa selles, et too sundis Bellat liialt tagant, õhutas tippu pürgima. Bella kadus, ta leiti mingist urkast surnuna. Samal ajal figureeris isa tütre-ealiste pruutidega meedias. Johanna tuleb ja noomib Jerryt, et ta isa tervisega ei arvesta.

Seejärel näeme Jerryt Nicki pool. Nick valmistub ära sõitma. Jerry soovib tal veel kord Irinaga rääkida, kuid Nick ei näe sellel mõtet, sest Irina on öelnud, et ta on teinud asju, mis Nickile ei meeldiks, kuid ta ei saa

öelda, mida nimelt.

Augustikuu, aasta on möödunud. Irina meigib end Stockholmi sõiduks, tema kõrval on pakitud kohver. Teises lavanurgas on Nick veel suurema kohvriga. Nende esituses kõlab laul „Tuul kannab meid edasi“. Laulavad koos, aga teineteisest täiesti eraldi.

Johanna on Auliga oma villas. Arutavad, mis võis Nicki ja Irina suhte ära rikkuda. Johanna teatab äkki, et teab Auli suhtest Jerryga juba aastaid. Auli on üllatunud, kuid tunnistab, et armastab Jerryt ja et nad plaanivad kokku kolida.

Näeme Johannat peegli ees, segaduses. Tal justkui on kõik ja samas mitte midagi. Johanna laulab „Kõik käib nagu unenäos“.

Siis on Johanna jälle Kaide juures, tagapool seisavad Jerry, Auli, Nick ja Irina. Kaide tänab Johannat võlgade tasumise eest ja Johanna tunnistab, et hoopis Jerry maksis need ära. Kaide: ma tean, et on olemas puhta südamega inimesi. Aga ma olen ikka mõelnud, et igäüks elab selle südamega, mis tal on... et pole mõtet paremat inimest teeselda. Kui väga sa ka ei tahaks endale paremat südant.

Kõlab Halleluuja. Kõik hakkavad järjest laulma, isegi Kaide.

Lõpetab orkester mõne vändunud taktiga, seejärel läheb lava pimedaks.

Tekstinäited II vaatusest:

1. ja 2. pilt

On pime. Muusika, üksik instrument. See on teise vaatuse juhtmotiiv, kuid meloodia on moondunud, isegi disharmooniline ja lõhestatud. Meloodia vaikib pärast kolme esimest pilti, kuid tuleb tagasi erinevates variantides kogu teise vaatuse vältel. Puhas ja selge on see alles viimases pildis, kui kõik koos seda laulavad.

Valgusvihk Nickil, kes seisab lavaäärel. Valgus ka Jerryl ja Aulil tagaplaanil. Jerry ja Auli tegutsevad seejärel vastavuses Nicki jutustusega, kuid mitte liiga rõhutatult.

NICK: Sügisel, pärast sünnipäevapidu ema juures hakkasid Jerry ja Auli jälle kohtuma. Nad olid niimoodi aastaid käinud, saladuskatte all, arvates, et keegi ei tea.

Ma ei usu, et Jerry ja Auli on kunagi koos õnnelikud olnud. Aga sel sügisel oli asi hullem kui kunagi varem. Jerry on juba kord selline, et ta põlgab enamikku inimesi, keda tunneb, sest nad pole hingelt suured. Ta ise tahab olla hingelt suur, aga ta ei ole, nii et tegelikult põlgab ta iseennast. Ja Auli, tema jällegi armastab Jerryt nii väga, et see läheb üle vihkamiseks, kui Jerry teda parajasti kõige hullemini alandab. Siis nad tülitsevad, lepivad ära, tülitsevad jälle... nii see käib...

Kui Nick edasi jutustab („Millalgi novembris...“), näeme stseeni, kus Jerry liigub ringi vihmamärjas öises suurlinnamiljões, kõikvõimalikes olukordades. Lavapilt on hüpnootiline, unenäo või isegi õudusunenäo sarnane. Vaikne, moondunud muusika on pidevalt taustaks.

Millalgi novembris võitis Jerry pokkeris suurema summa ja sõitis Kesk-Euroopasse. Ta reisis mitu kuud ringi ja kulutas nii palju raha kui suutis. (Paus.)

See oli soe talv ja igal pool sadas vihma. Ja võib-olla sadas vihma ka Jerry sees, kuid välja ta seda ei näidanud. Ta imeti üha sügavamale virr-varri, aga tal paistis olevat täiesti ükskõik, ta ei osutanud justkui üldse mingit vastupanu. (Paus.) Jerry on alati arvanud, et kellelgi pole tema elust ülevaadet. Et ta on nii kaval, et võib elada paralleelset elu, ilma et vahele jääks. Aga nii see ju ei käi, tänapäeval inimesed reisivad, teda nähti kõiksugu veidrates kohtades, erinevates linnades, eri maades, viimaks jõudsid kõlaks isegi minuni. Ja teate, mis on imelik? Ükskõik kui paljudes mängupõrgutes Jerry ka ei käinud, tal ei õnnestunud rahast lahti saada, ta võitis aina juurde.

Kui Nick oma monoloogi lõpetab, kaob ta diskreetselt. Lava on senikaua pime, kuni Jerry jõuab „rolli vahetada“. Muusika mängib, nüüd juba veidi valjemalt. Endiselt vihmane suurlinnamiljöö.

Valgus Jerryle, kes seisab lavaäärel, kuid mitte seal, kus Nick enne seisis, vaid teises nurgas. Jerry näeb teistsugune välja kui äsja, tema kõlbeline rikutus on kadunud, ta jätab korraliku ja asjaliku mulje.

Kui Jerry jutustama hakkab, läheb valgus Nickile, kes seisab ühes lavanurgas ja valib mobiiltelefonil numbrit. Ta vaatab ühe akna suunas, kuni ta vastamist ootab. Mõni sekund hiljem läheb valgus ka Irinale lava teises nurgas. Tüdruk istub ja meigib end, ta mobiiltelefon heliseb, aga ta kuulab iPodi ega kuule telefoni helisemist. Irina ümised üht lugu esimesest vaatusest.

JERRY: Nick arvab, et tema ainsana teab teiste saladusi. *(Paus.)* Ta on alles nii noor, ta pole veel õppinud manipuleerima. Ta näeb, mis paneb inimesi edasi liikuma ja mis neid üksteisega seob. Aga ta ei näe, millised instinktid on nõrgad ja millised tugevad. Õieti ei taipa ta instinktides midagi, ta arvab, et ainult üks ongi – armastus. *(Paus.)* Kui ma reisilt tagasi tulin, rääkis Auli, et Nickil oli sügisel Irinaga romaan ja et Irina tegi lõpu ja Nick, vaeseke, nuttis teda mitu nädalat taga. Siis oli talv ja muudkui sadas, nagu viimase aja talvedel kombeks, väljas oli pime ja puhus vinge tuul, aga õhtuti seisis Nick tänaval ja vaatas Irina korteri aknasse, kus ta oli kolm IKEA-lampi kokku kruvinud ja esikuseina ühe inetu kraapsu varjamiseks plakati üles pannud. Seesama korter, kus nad olid pühapäeva hommikupoolikuti seksinud. *(Paus.)* Aga Irinal ei olnud enam tema jaoks aega.

Nick paneb alistunud mobiiltelefoni ära ja kaob lavalt. Irina heidab veel viimase pilgu peeglistesse, et meikimise tulemust hinnata. Ta tõmbab jalga kõrge kontsaga saapad, selga jaki ja lahkub. Jerry jääb lavaservale pimedasse.

8. pilt

Johanna seisab haigla ees ja suitsetab. Tuleb Irina, käes väike kingipakk, seisatab kõhklevalt, justnagu ei teaks, kas minna sisse või mitte. Johanna vaatab veidi aega tema kõhklemist pealt, siis annab endast märku.

JOHANNA: Irina.

Irina võpatab.

IRINA: Tere, Joanna.

JOHANNA: Johanna. *(Paus, ulatab sigaretipaki.)* Soovid?

IRINA: Ei, aitäh. Mu hääl... peab korras olema.

JOHANNA: Seda muidugi.

IRINA: Nüüd on kõik valmis, paari nädala pärast alustame.

JOHANNA: Kus te lindistate?

IRINA: Stockholmis.

JOHANNA: Oo, Stockholmis. *(Paus.)* See tuleb kindlasti hea.

IRINA: Loodame. Mul pole ju sellist häält kui sinul.

JOHANNA: Noo... Küll sa hakkama saad.

Vaikivad. Johanna suitsetab, Irina tundub veidi närviline.

IRINA: Kaide on ikka siin?

JOHANNA: Jah, ikka.

IRINA: Kuidas temaga on?

JOHANNA: On kah.

IRINA *(kõhkleb)*: Ma tahtsin lihtsalt... ta aitas mul... kontakte leida ja nii... tahtsin lihtsalt tänada.

JOHANNA: Tal on kindlasti hea meel.

Paus.

IRINA: Kahju küll, et me rohkem rahvast ligi ei meelitanud.

JOHANNA (*kergitab kulmu Irina kasutatud sõna „me“ peale*): Mis parata.

IRINA: Aga plaad ikka müüb?

Johanna kehitab õlgu. On selge, et plaad ei müü. Lühike paus.

JOHANNA: Vabanda mu otsekohest, Irina. Aga Nickil on väga raske sinust üle saada.

IRINA: Ma tean.

JOHANNA: Emana pole just kuigi tore teada, et su laps on õnnetu.

IRINA: Nick on igati hea. Tal on nii palju... ma ei tea, armastust?

JOHANNA: Ja sinul? Mida sinul on?

IRINA: Mul pole seda, mida Nick vajab.

JOHANNA: Nii et sinul ei ole armastust.

IRINA: Seda ma ei öelnud.

JOHANNA: Tõesti?

IRINA: On ainult üht sorti armastust, ja see on arusaamine, et teised inimesed pole sellised nagu sa ise ja et igaühel on oma tee käia.

JOHANNA: On ainult kaht sorti inimesi, kes kujutavad ette, et teavad, mis on armastus, ja need on kas päris noored või päris hullud.

IRINA (*teeb, nagu ei kuuleks Johanna kommentaari*): Kõik muu, mida armastuseks nimetatakse, on kõigest egoism, tahe teisi omada, et ise vähem karta.

Johanna ei vasta, tõmbab viimase mahvi suitsu, viskab koni maha, kustutab seda kontsaga tarbetult kõvasti. Irina ulatab kingipaki Johannale.

IRINA: Kas sa annaksid selle talle üle?

JOHANNA: Sa ise ei tulegi sisse?

IRINA: Ei, vist mitte. Aga tervita teda. Ja täna abi eest.

9. pilt

Haiglapalatis. Jerry ja Kaide.

KAIDE: Nad helistasid, kui ma viimati kodus olin. Ütlesid, et mul pole enam ühtegi võlga. Keegi olla ära klaaritud. Kõik oli makstud, intressid ka ja puha. Ligi kakskümmend kaheksa tuhat.

JERRY (*kuivalt*): Ahsoh. Kakskümmend kaheksa tuhat? Ema andis sulle ju juba aasta tagasi raha. Mitte piisavalt, aga...

KAIDE (*vastu tahtmist, häbiga*): Selle ma mängisin maha. Aga see oli Johanna, kes mu vabaks ostis. (*Paus.*) Nad poleks pidanud mulle kallale tulema. Ma oleksin ära maksnud, mul polnud lihtsalt parajasti vaba raha. (*Paus.*) Kui nüüd järele mõelda, on see nende süü, et ma siin olen.

JERRY: Sa mõtled, et kui nad poleks sind peksnud, siis oleks su kasvajakad kokku tõmbunud ja ära haihtunud ja sa poleks neist midagi teadnud? (*Paus.*) On see sinu meelest loogiline?

KAIDE: Ah et ma peaksin loogiline olema? Selles olukorras?

Paus. Kurbus võtab Kaide üle võimust. Ent Jerry ei märka seda, või ta lihtsalt ei hooli.

KAIDE: Ma võlgnen Johannale nii palju. Mõelda vaid, läheb ja maksab ära... ta on ingel.

JERRY: Seda oleksid sa võinud siis taibata, kui te abielus olite.

KAIDE: Taipasingi.

JERRY: Kas tõesti? *(Paus.)* Keskkoolis pistsid klassikaaslased mulle kõmuajalehti nina alla... kõik need pruudid, kellega sa end ööklubides näitasid!

KAIDE: Siis me olime Johannaga juba lahus.

JERRY: Jah, aga see oli varem ka nii! Mul on kodus üks seitsmekümne teise aasta Hymy, kus kirjutatakse, et sa käid kohtamas lauljannaga, kes on väidetavalt Kekkose armuke ja et president on su peale maruvihane. See pidi ju olema siis, kui ema mind ootas!

KAIDE: Seda ma ei mäleta...

Kaide on silmnähtavalt nõrk. Jerry neab end hetkeks.

JERRY: Ma tean, et sa oled väsinud. Aga see... me pole ju kunagi rääkida saanud.

KAIDE: Muidugi oleme... kui sa noorem olid... enne kui sa nii mõistmatuks muutusid.

JERRY: Rockenroll-naljad ja kuidas kõige paremini edu saavutada. Sellega asi piirdus. *(Paus.)* Ma ei mõista, miks te emaga ikka edasi lasite?

KAIDE: *Jerry...*

JERRY *(vaikselt)*: Ma näen teda unes... Bellat.

KAIDE: See polnud sinu süü. See polnud kellegi süü, ta...

JERRY *(katkestab, imiteerib Kaidet tema parimail päevil)*: „Põhiline on fookus. Kaljukindel keskendumine, mitte mõelda kõrvalistele asjadele. Kinnita pilk unistusele, mida tahad saavutada ja ära säästa end. Ära rahuldu teise kohaga, ära lase end kunagi lõdvaks. Ja kui oled tippu jõudnud, ei tohi puhata, vaid tuleb veelgi rohkem vaeva näha, et sinna püsima jääda.“

KAIDE *(on oma sõnad ära tundnud)*: Tal oli jumalik hääl. Kui sünnid niisuguse hääle...

JERRY: Ta oli surses kahekümne kahe aastane! Viimane pool aastat me isegi ei teadnud, kus ta elab. Sa pole sellest kohast pilte näinud. Tabletipurgid, pitsakarbid, kasutatud kondoomid, pudelid, kõik läbisegi. Ja kus olime meie, kui ta plaat läbi kukkus ja ta imelikuks muutus ja kadus? Kus olid sina? Sa olid hakanud jälle pidu panema! Sa figureerisid ajakirjades noorte tibidega, kes polnud vanemad kui Bella!

KAIDE: Kulla Jerry... See oli kuusteist aastat tagasi...

JERRY: Äkki sattusite isegi ühte ja samasse ööklubisse? Kust kurat mina tean, võib-olla sa koguni lantsid teda eksikombel, enne kui märkasid, et see on su oma tütar!

KAIDE: Sa oled ülekohtune, Jerry. Ja nii ei öelda! Sa ei saa...

JERRY *(endast väljas)*: Ma tahaks lihtsalt teada, kuidas saab nii minna, nagu meiega läks! Ma tahaks, et sina ja ema ükskord mõistaksite...!

KAIDE: Sa ei saa aru... ma tunnen temast puudust... sama palju kui sina.

Johanna tuleb palatisse.

JOHANNA: Kulla Jerry, mida sa õigupoolest teed?

Pinge Jerry sees annab järele. Ta toetab selja vastu seina, libistab end põrandale, jääb seina najal istuma, käed näo ees.

Kas sa ei näe, kui nõrk ta on?

Jerry noogutab, vaatab üles, kogub end. Ta teab, et on liiga kaugele läinud, ta otsib Kaide pilku.

Palun jäta meid nüüd isaga omavahele.

Jerry ajab end aeglaselt püsti.

KAIDE: Ma tean, mida sa tunnend, Jerry. Sa pead mind uskuma.

JERRY: Ma tulen veel, paps.

Kaide noogutab. Jerry lahkub. Johanna jääb ukseavasse seisma ja vaatab Kaidet, mees vaatab vastu, nad ei ütle midagi. Valgus hääbub, kuni on päris pime.

(Annoteeris Maarja Laur)

JOAKIM GROTH

Joakim Groth on soome-rootsi dramaturg ja lavastaja, kelle „Teatrikriitiku surm“ esietendus tema enda lavastuses Helsingi Svenska Teaterni minilaval jaanuaris 2009.

„Teatrikriitiku surm“ (En teaterkritikers död, 2009)

Tragikomöödia (moralitee, pamflett) kahes vaatuses (Autori enda žanrimääratlused).

Osatäitjaid 4 (3 mees- ja 1 naisnäitleja), tegelaskujusid kokku 7 (6M ja 1N, üks meesnäitleja mängiks lavastajat, teine vangi ja kolmas ülejäänud mehi). Allpool toodud ilmumise järjekorras

TEGELASED:

Režissöör KARLO MENNING

POLITSEIKOMISSAR

Režissööri abikaasa CARITA MENNING

Näitekirjanik JONAS KANTOR

TERAPEUT

Teatrikriitik MATTEUS BRECK

Eluks ajaks vangi mõistetud SALVADOR BERG

KOKKUVÕTE:

Näidendi põhiteemaks on teater, kujutatuna läbi ühe režissööri „kannatuste raja“. Karlo Menningi viimane lavastus (mille aluseks oli algaja dramaturgi Jonas Kantori näidend „Õhtu koos laamaga“) on juhtiva teatrikriitiku poolt pihuks ja põrmuks tehtud, pereelu ei suju juba aastaid nii nagu vaja, aga nüüd läheb see suure hooga allamäge. Režissöör süüdistab selles kõiges teatrikriitikut ja plaanib kättemaksu: teatrikriitik tuleb tappa.

Tegemist on satiiriga, mis koosneb proloogist ja üheksast stseenist/dialoogist, kus kõigis on üheks osaliseks režissöör. Dialoog on vaimukas ja sellest õhkub head teatritundmist, autoril sulg jookseb, sellest tulenevalt võib-olla kohati liiga pikk, aga seda annab ju soovi korral kärpida, süžee on huviga jälgitav ja teeb pidevalt ootamatuid pöördeid.

Proloog

Režissöör (ja teised näitlejad) on tulnud lavale. Ta räägib neile ja publikule.

Tänapäeva teater on eemaldunud klassikalisest draamast, millele pani üle kahe tuhande aasta tagasi aluse Aischylos, tuues sisse dialoogi, konfrontatsiooni, kus inimene esitab väljakutse ettemääratud saatusele, et tõestada oma õigust vabadusele. Aga klassikalises draamas pole mingit vabadust olemas ja mässajale jääb vaid üks lahendus – surm. Tänapäeval on meil selle ettemääratusega raske leppida, meie tahame mõelda, et võime ise oma saatust valida. Võib-olla sellepärast ongi raske leppida selle möödapääsmatusega meie elus, et see saab lõppeda – täpselt nagu antiikdraamaski – ainult ühel moel. On üksainus lõpp...

1. stseen. SEE, MIS LUMES PEIDUS

Režissööri korteris. Politseikomissar esitab režissöörile küsimusi seoses teatrikriitiku surmaga. Režissöör väidab, et tema on asjast teadlik pressi kaudu, kus oli kirjas, et mees suri infarkti, tegelikult ta seda kriitikut isiklikult ei tunnegi, on vaid mõned korrad näinud. Et teda võidakse kahtlustada sellepärast, et kriitik tema lavastuse pihuks ja põrmuks tegi, on naeruväärne. Politseikomissar mängib talle ette lindi, kus pärast kriitiku politseisse helistamist ja abi kutsumist helistatakse politseist tagasi ja kriitik vastab moonutatud häälega, et see oli valehäire. Lavastaja eitab kõike, komissar on veendunud, et see on lavastaja hääl.

Enne infarkti oli kasutatud vägivalda...

2. stseen. VÕÕRSIL ON HEA, AGA KODUS PAREM

Mõned kuud varem režissööri juures kodus. Stseen jaguneb kolme ossa.

I: Režissöör koos abikaasaga valmistuvad minema pidulikule üritusele, mõlemad valivad riideid (eriti muidugi abikaasa) ja ajavad mobiili teel oma töösaju. Abikaasa töötab teles saatejuhina ja reporterina. Nende omavahelisest jutust selgub, et vahepeal on nad lahus elanud, et mõlemad saaksid paremini oma tööle pühenduda. Nüüd elatakse taas koos, aga ikka „omas rütmis“.

II: Koosviibimisel: Me kuuleme režissööri rääkimas erinevate inimestega. Iga repliiki lahutab eelmisest mõningane ajavahe. Lavastaja on kogu aeg napsu juurde võtnud, kuigi tema olekust seda välja ei loe, alkoholi kannab ta hästi. Siin näiteks üks repliik õhtu algusest, üks keskelt ja siis viimane repliik (kuues).

...

REŽISSÖÖR: Jah, tänan, hästi. Esietendus on olnud ja lavastus on repertuaaris ja publik on ka hakanud seda üles leidma, nii et praegu on hea tunne... See on selline vanaaegne moralitee Moliere'i järellainetuses, veidi Brechti, veidi Arthur Millerit: inimese jõuetus ühiskondlike jõudude ees. Aga tegemist on olnud protsessiga, mis enam pole kuigi tavaline: mittekusagilt ilmub välja uus näitekirjanik, kirjutab näidendi, mis puudutab kõige otsesemalt kaasaegseid valupunkte, teater toetab teda algusest peale, näitlejad on innukalt kaasas: see annab jälle veidi uut usku teatrisse.

Tänapäeva teater on muutunud tootmisaparaadiks. Ettevõtteks, mis toodab etendusi ja turustab neid nagu iga teinegi ettevõtte ja samade printsiipide järgi. Mida rohkem müüakse, seda rohkem toodetakse, mida vähem müüakse, seda vähem toodetakse. Nii lihtne see ongi. Aga siis jõuame küsimuseni: mis saab kunstist? Mis saab teatrist?

Ei, see on traagiline. Kui me oleme kord võimu käest andnud, siis pole enam tagasiteed. Kui me oleme võõrutanud publiku kvaliteedist ja sisust, on ta meie jaoks kadunud. Siis peame teda meelitama igasuguste eripakkumiste ja telereklaamiga või mida kõike veel. Ma ei tea. Ainus, mida ma tean, et mina teen teatriga lõpparve. Kui kunstiharu on see juba surnud. Ainus, mis veel on jäänud, on meelelahutustööstus ja mõned viimsed surmakrambid. *The rest is silence.*

...

III: Tagasi kodus. Mõlemad on võtnud, vastastikused süüdistused. Lõpuks teeb naine teatavaks, et ta teeb nende kooseluga lõpu. Tal on teine. Režissöör püüab välja pinnida, kes see mees on. Lõpuks talle sähvatab,

kellega on tegu.

3. stseen. KA SINA, BRUTUS

Režissööri kodus. Näitekirjanik Jonas Kantor, Carita uus elukaaslane, tuleb Carita asjade järele. Režissöör on need pappkastidesse valmis pakkinud. Temas tärkab armukadedus. Carita ja dramaturg kohtusid esietendusel. Kes kellega esimesena kontakti võttis? Ausa vastuse saamiseks tuleb režissööril lausa teatripüstol appi võtta. Räägitakse ka esiknäidendist. Režissöör püüab dramaturgi lohutada, too vastab, et tema jaoks polnud see näidend sugugi nii oluline, pigem detektiiviparoodia, režissöör otsinud liiga sügavaid tagamaid ja lavastanud hoopis teist näidendit. Dramaturg soovib lavastajal kogu see fiasko ja selle kohta käiv kriitika unustada, tulevad uued tööd ja tegemised, lavastaja aga pole selles sugugi nii kindel. Mingi vastastikune lugupidamine on meestel siiski säilinud.

4. stseen. LIMBO

Lavastaja on terapeudi juures. Kurdab oma hädasid, mis pärast tema viimast visiiti on kuhjunud. Terapeut soovib tal oma tunnetega kontakti otsid: „Neile peab vaba voli andma, neid ei tohi takistada. Muidu muutud täiesti teovõimetuks. Ela oma fantaasiad välja. Siis saad lõpuks omaenda energia kätte.“ Režissöör tunneb, et ta on oma visiidist inspiratsiooni saanud.

5. stseen. TEATRIKRIITIKU SURM

Lavastaja tungib talle ukse avanud teatrikriitiku korterisse. Süüdistab kriitikut lavastuse „Õhtu laamaga“ täielikus hävitamises. Kriitik ei nõustu, väidab, et professionaalina kirjutab ta seda, mida tema nägi. Lavastaja sunnib uut retsensiooni kirjutama. Ähvardab relvaga. Tükk on maha võetud, vaadaku siis DVD pealt. Kriitik lubab vaadata ja kui ta oma arvamust muudab, siis hiljem kirjutab. Lavastaja nõuab, et ta vaataks DVD-d kohe, koos temaga. Kriitik naeruväärustab lavastajat ja tema mängupüstolit, ning helistab politseisse. Lavastaja tormab talle kallale ja kägistab. Hetk hiljem heliseb telefon, lavastaja võtab toru ja ütleb moonutatud häälega, et tegu oli valehäirega.

II VAATUS

6. stseen. MEDITATSIOON JA TÜKELDAMISMÕRV

Režissöör istub vanglas. Tema kongikaaslasel on eluaegset vanglakaristust kandev kurjategija. Ta on suurema osa oma elust veetnud kinnipidamiskohtadest, alates noorsookolooniast. Eluaegse sai ta oma viimase tükeldamismõrva eest. Oma äiaga kalal olles viskas tal mehe irisemisest, et ta ei oska jääpuuriga korralikku jääauku teha, sedavõrd ära, et tappis ta sama jääpuuriga ja toppis sellesse samasse jääauku. Auk oli nii väike, et ta pidi oma pussiga laiba ära tükeldama, et tükid august sisse mahuksid...

Nüüd on temast saanud paljulugenu ja mõtle inimene. Ta on juba mitu aastat puhas – ei tarvita aineid, mediteerib ja õpetab režissööri seda tegema, kirjutab kandidaativäitekirja teemal „Ohvrimehhanism atika tragöödias“. Samuti kirjutab ta näidendit, nii et jutuainest neil kahel mehel puudu ei tule. Vang on hästi kursis ka kohtuasjades ning teeb lavastajale etteheiteid, et ta lasi enda üle kohut mõista paragrahvi „ettekavatsetud mõrv“ järgi. Tema näidend pakub lavastajale huvi ja ta näeb võimalusi seda lavale tuua.

VANG: Kui sa üritasid teda kägistada ja jätsid ta surema, siis kuuletusid sa ühele häälele, mis ütles sulle, kuidas sa pead käituma.

REŽISSÖÖR: Igal juhul ei tee see mind süütuks.

VANG: Juriidiliselt võib-olla mitte...

REŽISSÖÖR: Ega mitte ka moraalselt.

VANG: Käsk mitte tappa pole sugugi absoluutne, kõik sõltub asjaoludest. Näiteks sõjas, sulle antakse käsk.

REŽISSÖÖR: Minu puhul see küll ei kehti.

VANG: Aga mina tundsin nii, nagu keegi oleks mind käskinud. Ma andsin end selle jõu teenistusse, ma olin ainult vahend. /---/ Üritasin sel teemal isegi näidendit kirjutada.

REŽISSÖÖR: Sina? Sina kirjutasid näidendi?

VANG: See on vaid visand, seda pole võimalik esitada. See räägib tükeldamismõrvast.

REŽISSÖÖR: Järvejääl?

VANG: Ei, mitte jää peal. Ma mõtlesin, et see lumi, mis punaseks värvub, tuleb ju iga kord ära koristada. Ei. Tegevus toimub köögis. See sell on kellegi, me ei saa iial teada, kes see oli, ära tapnud, ja on tükeldanud keha väikesteks osadeks ning istub ise seal nende lihatükkide keskel. Nii see algab. Aga siis hakkavad need lihatükid elama. /---/ Tegelikult on ta tükeldanud iseennast. Keha, see on ju ajalugu. Materialiseerunud ajalugu – see on keha. Kogu tema elu: isa, kes teda peksis, ema, kes nende juurest jalga lasi, poisid, kes sundisid teda koolis omaenda kust jooma, naine, kes teda ei tahtnud. Kogu tema tühine perseläinud elu. Need lihatükid muutuvad tegelaskujudeks ja ta elab seda kõike uuesti läbi.

REŽISSÖÖR: Kas sel näidendil on ka nimi?

VANG: „Ohver“. Algne laip ongi ohver, kes võtab enda peale kõigi nende süü, kes teda elus nii halvasti kohtlesid. Patuoina funktsioon väljendatuna psühhodraama vormis.

REŽISSÖÖR: See on kättemaks, see on revanš, see on Hamlet!

VANG: Aga see on seesmine draama, see leiab aset psüühika selles osas, kus individuaalne kohtub kollektiivsega.

REŽISSÖÖR: Ma ei saa aru, sa kirjutad näidendeid, teed ülikoolis teadustööd, mediteerid... Ja mõtled kogu elu siin vanglas elada. Sul on ju kõik teed lahti. Sa oled võimeline ükskõik milleks.

VANG: Jah, muidugi. Aga ära unusta, ma olen ka psühhopaat.

7. stseen. UUS ELU

Näitekirjanik külastab Lavastajat vanglas. Too räägib talle näidendist, palub tema abi näidendi ümbertegemisel. Räägivad ka Caritast. Carita saade „Uus elu“ on alla käinud, vaatajanumbrid langevad katastroofiliselt. Carita tahaks oma endist meest endale saatekülaliseks.

8. stseen. VANA ARM EI ROOSTETA

Lavastaja ja Carita otse-ettes. Lavastaja annab mõista, et ta tahaks uuesti kooselu alustada.

Reklaamipaus päästab piinlikust olukorrast. Edasi jätkub „Uus elu“ siira jutuga. Carita kardab, et nüüd lastakse ta lahti. Lavastaja väidab, et bossidele see saade kindlasti meeldis. Lähevad koos õhtust sööma.

9. stseen. REŽISSÖÖRI SURM

Lavastaja annab esietenduse eelset pressikonverentsi. Ta on oma elu rööpasse saanud, koos dramaturgiga on näidend ümber töötatud, Caritaga asi susiseb. Ootamatult ilmub välja Vanglakaaslane. On saanud linnaloa. Pole rahul, et tema näidend on ümber tehtud. Nõuab, et see lavastatakse täpselt sel kujul, mis kirjas. Lavastaja vastuväitel, et siis kestaks see kaheksa tundi, pole mingit mõju. Ähvardab Lavastajat tappa. Lavastaja saab olukorra tõsidusest aru ja annab mõista, et ta on kõigega nõus. Aga on juba hilja.

Näidendi viimane remark: Blackout. Pimedusest kostab võib-olla kolm lasku.

(Annoteeris Ülev Aloe)

BENGT AHLFORS

Soome-rootsi kirjanik, endine Helsingi Svenska teaterni peanäitejuht, lavastaja ja dramaturg, pärast debüüti 1963. a on kirjutanud üle 30 näidendi, millest enamik on komöödiad, aga ka mõned tõsisemad draamad. Ta on kirjutanud arvukalt laulutekste ja loonud neile ise muusika, kirjutanud mitmeid muusikalisi näidendeid, sealhulgas ka ühe muusikali („Varastatud õnn“). Tema näidendeid on tõlgitud paljudesse keeltesse ja mängitud mitmetes riikides, eriti Kesk-Euroopas (Praha, Budapest, Bratislava) paistab tema huumor hästi peale minevat. Eestis on mängitud tema komöödiad „Kas Kongos on tiigreid?“ (Vanalinnastuudios kahel korral), „Viimast sigarit“ ja „Minu kallist lifti“ (Vana Baskini teatris) ning detsembris 2010 esietendub „Endlas“ tema „Teatrikomöödia“.

„Tuhk ja akvaviit“¹ (*Aska och akvavit*, 1999)

Komöödia kolmes vaatuses

4N+3M

TEGELASED:

KIRSTI LINDHOLM – koristaja (65)

VERA MALMGREN – koloneli lesk (78)

ESTER MICKELSON – korduvalt lahutatud naine (35)

ROBERT MALMGREN – töötu arhitekt (40)

ANNIKA MALMGREN – mitmekordne ema (42)

VIGGO BARKMAN – mees minevikust (78)

FREDRIK LÖFVEGREN – psühhiaater ja slalomist (32)

KOKKUVÕTE JA KATKENDID:

Tegemist on suhteliselt kerge ja pretensioonitu, samas inimliku ja sooja „vanaaegse komöödiaga“, kus on ilusaid karaktereid, segadusi ja väärarusaamisi ja ootamatuid süžeepeördeid. Teose suurimaks väärtuseks on Koloneli lese roll, kirjutatud ilmselt üht konkreetset *Grand Old Lady*'t silmas pidades. Aga et neid leidub paljudes teatrites, siis on see väga tänuväärne materjal ja sellega on vast seletatav ka teose rahvusvaheline menu.

I VAATUS

Tegevus toimub tänapäeval soliidses Helsingi kesklinna korteris (meie mõistes Eestiaegses kivimajas). Korteris käib koristamine – Kirsti on olnud selle pere teenistuses aastakümneid, kunagi Roberti hoidjana, edasi toatüdruku ja viimasel ajal koristajana, ta käib kord nädalas korteri tolmuimeja ja lapiga üle, suurpuhastuste ajal võtab see kaks päeva. Kolonel on surnud, sugulased on parajasti tema matustel ja nüüd elab korteris Vera Malmgren ükski. Tema saabubki matustelt esimesena. Ta on urni koloneli tuhaga tütre käte

1 (akvaviit= kange aroomistatud alkoholne jook)

vahelt ära tõmmanud ja toob nüüd selle koju: miks peaks see hauas kõdunema – kolonel ei armastanud üldse looduses käia, urn võib seista korteris väärikal kohal, näiteks kaminasimsil, nii et Vera saaks temaga rääkida. Laual on karahvin koloneli lemmikjoogiga, seda käivad näidendi käigus mitmed kummutamas, esimesena leskproua, hiljem näiteks poeg Robert, kellel on alkoholiga väga sõbralik suhe. Peagi heliseb telefon, Verat otsitakse paaniliselt taga, lesk ei taha kedagi näha ja käsib Kirstil valetada, et teda pole kodus. Varsti saabuvad ka lähisugulased ja Vera peidab end koos urniga vannituppa. Lähisugulasteks on poja eksnaine, peenutsev Ester, alati rahahädas ja janune poeg Robert ning tütar Annika, kes kasvatab viit last. Lapsed on tal kerged tulema ja nüüdki süüdistab ema teda samas stseenis hiljem, et ta hoidnud kirikuõpetajal liiga kõvasti käest kinni.

Otsitakse urni, tulutult. Peagi läheb jutt kõige tähtsamale – pärandusele. Korter on Vera jaoks liiga suur (140 ruutu), see tuleks maha müüa ja raha pärijate vahel ära jagada. Annika ei taha sellest kuuldagi – see on tema lapsepõlvekodu. Siis ilmub ootamatult Vera, urn käes, ta on kogu juttu pealt kuulnud ja ütleb, et tema tahab oma elupäevade lõpuni selles korteris elada – koos Runari urniga. Suurde tuppa jõulukuuske enam ei panda, sellele kohale tuleb baar ja äpardunud arhitekt võiks selle joonised teha, et temast midagigi kasu oleks. Pärast tema surma võib ta koos urniga kasvõi prügimäele matta. Aga praegu peab ta vabandama ja lahkuma, sest tal algavad kohe egiptuse kõhutantsu kursused.

Sugulaste arvates on see hetkeseisu arvestades sündsusetu, kuid saavad tänu sellele vaikselt salaplaani pidada. Ester pakub välja, et ainus lahendus on Vera vastutusvõimetuks tunnistada, sest hull ta ju ongi, ja selleks võiks kasutada Erika ustavat psühhiaatrit Fredrikut, kes küll on suusapuhkusel, kuid tema palvel võib selle ka katkestada.

Kuivõrd Annika vajab veel pehmeksrääkimist, siis kutsub Ester ta restorani lõunat sööma ja plaane täpsustama. Robert tõttab panka oma võlale pikendust nõutama ja korter jääbki tühjaks.

II VAATUS

Sama päeva hilisõhtu. Vera on üksi. Ja on üksi laval kogu selle lühikese vaatuse (20-30 minutit). Vera loeb lehest mehe nekroloogi, kommenteerib seda endamisi, võtab akvaviiti ja vestleb mehe urniga, keerab selle kaane pealt ja mõtiskleb tuhandest, kallab endale akvaviiti ja lööb urniga kokku. Pärast mehe surma on ta leidnud mehe päeviku, seda lehitsenud, Talle on üllatuseks, et selline mees üldse päevikut pidas, mõned kommentaarid sellegi kohta. Vaatuse lõpul heliseb telefon. Telefonivastajast kõlab Vera trafarettvastus (Mind pole praegu kodus jne.) ja selle peale Vera vana hea tuttava Viggo hääl, kes on laevaga teel Helsingi poole ja sooviks homme päeval Veraga ilmtingimata põgusalt kokku saada.

Tekstinäide II vaatusest:

Magamistoast kostab Vera naeru ja juba ta tulebki ajaleht käes elutuppa. Tal on seljas öösärk ja hommikumantel, jalas toatuhvlid. Räägib urnile.

VERA: Sa ainult kuula. „Pärast erruminekut pühendus kolonel Malmgren suguvõsaurimisele.“ Nad peavad silmas seda sinu hullumeelset mõtet, et sa olid oma taani tädi kaudu viimase tsaariga kauge sugulane. „Tänu oma suurele intellektile oli ta oma rügemendi väljapaistev esindaja.“

Jah, sa teadsid kõigi Lõuna-Ameerika riikide pealinnu, ehkki polnud üheski neist käinud. Ja sa teadsid täpselt, kes leiutas hambaharja ja millisesse veregruppi kuulus Mussolini ja tervet rida muid asju, mille teadmisel pole vähimatki mõtet. „Tema karmi väliskesta all oli soe ja hoolitsev inimene, kellel oli palju sõpru.“ Kust nad selle küll võtavad, need, kes kirjutavad nekrolooge, oskad sa seda öelda?

(Ta paneb lehe käest, läheb akvaviidi pudeli juurde ja kallab endale ühe napsi.) Võib-olla toob see mulle parema une. *(Joob.)* Mõelda, kui oleks kirjutatud hoopis nii: „Karmi väliskesta all oli egotsentriline ja veidi igav inimene. Eriti tuleks esile tuua tema vastikut harjumust valjult rögastada ja siis selle alla neelata. Me mäletame tema elutööd suure austusega ja jääme teda leinama.“ Ei, see oli liiga õelalt öeldud, anna andeks!

Muidugi mäletan ma ka paljut muud. Neid asju on nii palju, mida ainult mina sinust tean, Runar. (*Joob*). Ja neid asju, mida ma ei tea. Ma ei teadnud sedagi, et sa pidasid päevikut! Enne üleilset, kui ma selle su kirjutuslaua sahtlist leidsin, kui ma otsisin su elukindlustust. Ja nüüd sa tahad teada, kas ma lugesin seda. Jah, lugesin küll. Ma arvan, et praegu oli mul selleks õigus. Ma poleks seda teinud, kui ma oleksin selle leidnud sinu eluajal. Arvan ma. Ma olen selles peaaegu kindel.

Pealegi on su päevikus sellist sõnakasutust, mis viitab sellele, et sa arvestasid, et seda kunagi keegi loeb. Selliseid asju, mida ainult enda jaoks kirja ei panda. Ehkki sa ei mõelnud minu peale, vaid mõne teadlase peale, saja aasta pärast. Aga mis selle teadmisega peale hakata, enamus asju sinu päevikus on äärmiselt ebahuvitavad. „Kolmas november. Sadas kergelt lund. Lõunaks räimevorm. Mida selle teadmisega saja aasta pärast peale hakata? (*Joob ja kallab klaasi uuesti täis*). Kas sina arvad ka, et ma olen hull, kui ma praegu siin sinuga räägin? Laste pärast ei tule mul und. Sa ju kuulsid ise ka, mida nad plaanivad.

Ole õnnelik, et sa ei pidanud matusekõnet kuulama. Kirikuõpetaja jutlus oleks ka kõige tervemal inimesel eluisu ära võtnud. /---/ Ma tean, et ma räägin endamisi. Et sina oled surnud ja ilmselt ei kuule, mida ma räägin. Aga ega sa eluajalgi mind eriti ei kuulanud. Ja ikkagi on ju väikene võimalus, et sa mind kuulad. Inimesed räägivad oma kasside ja akvaariumikaladega ja isegi oma potililledega. Ega neiltki mingit arukat vastust tule. Ja siis räägivad nad Jumalaga. Kas sina uskusid Jumalat, Runar? Mõelda, ma ei tea sedagi mitte. Ei, sina uskusid Mannerheimi. Ja seda, et elus peab oma joont ajama. „Suurtükivägi pole mitte relvaliik, vaid maailmavaade.“ Nii see vist kõlas. Kas tead, et sinu vormiriided vedelevad ikka veel pööningul, kui koid pole neid ära söönud. Võib-olla peaks need Rootsi Teatrile kinkima? Kahte asja ma tahaks teada, mis sinu päevikusse puutub. Viimane ülestähendus on tehtud kakskümmend aastat tagasi. Kas sa lõpetasid siis päevikupidamise, või alustasid uut? Ja siis, mida tähendab GM? Glen Miller? Jah, sul olid omad saladused. Ja miks ka mitte. Me ei nõudnud ju teineteiselt sajabrotsendilist avameelsust. Niikuinii poleks me sellest kinni pidanud. Mina ka mitte. (*Joob*.) Kas sa Viggost üldse teadsid? Vist mitte? Ta oli ju sinu parim sõber. Aga Sebastianist teadsid vist küll. Need olidki kaks minu kõrvalhüpet 47 aasta jooksul.

III VAATUS

Järgmisel päeval. Kirsti on koristamas. Vera alustab mitu korda telefonivastajalt kõlava Viggo teate kuulamist, ta tahab teha seda rahu, aga Kirsti jääb talle pidevalt jalgu. Viggo astub varsti tema juurest läbi! Vera tunneb end noorena ja tahab võimalikult hea välja näha, käia duši all jne. Aga ka tema sugulased on oma salaplaani jaoks valinud välja just selle päeva. Robert saabub oma baarijoonistusi lõpetama, Annika toob emale sünnipäevakingiks leivaküpsetusmasina, et tema tähelepanu põhiliselt kõrvale juhtida. Tapeedipanija ehk psühhiaater Fredrik peaks ka iga hetk saabuma, Ester on saanud ta nõusse, aga peab temaga veel Verale diagnoosipaneku osas üksikasju täpsustama. Kirstil on käsil suurpuhastus, kõik jäävad talle jalgu ja segavad koristamist, temalgi on kõigiga pahandamist. Vera on närvis, sest tema jaoks on kõige tähtsam see, et iga hetk saabub Viggo, ja ta hoiab seda kramplikult teiste eest saladuses. Aga tuuakse kohale mingid tapeedipanijad, leivaküpsetusmasinad... Saabub Fredrik, kellele pole jõutud öelda, et ta peab esinema tapetseerijana, tema tahab Vera vaimunõtruses ruttu selgusele jõuda. Kui saabub Viggo, peetakse teda algul psühhiaatriks. Sest Fredrikut on silmast silma näinud vaid Ester. Ja vaene Fredrik ei saa varsti enam üldse aru, kes siin on hull ja kes pole. Sagimist ja segadust kui palju.

Viggo tulekul on aga üks kindel põhjus: kuulnud Koloneli surmast on ta jõudnud arusaamale, et tema kunagine unelmate naine on nüüd tema jaoks vaba. *Happy end*.

(Annoteeris Ülev Aaloe)

SUSANNE RINGELL

Soome-rootsi kirjanik sündis 1955. a Helsingis ja elab seal siiani. Teatrikoolis sai ta näitlejahaariduse ja

kirjanduses debüteeris näitekirjanikuna (näidend „*Edelweiss*“, 1989). Koos kuuldemängudega on neid siiani kokku kümme.

Suurt tähelepanu on äratanud Ringelli lühiproosa ja luule, tema esimeseks (lüh)romaaniks oli „Maetud kass“ (2003).

„Näkina ujumas“ esietendus Helsingi rootsikeelses väiketeatris KLOCKRIKE jaanuaris 2009 ja nüüdseks mängib seda juba ka üks muusikateater Rootsis. Tegemist on vaimuka tänapäevase parafrasiga keskaegsele Naise ja Surma omavahelise tantsu temaatikale. Eesti keeles on seda ette kantud ühel Põhjamaade Nõukogu kirjandusüritusel sügisel 2009 lugemisõhtuna. Ülev Aaloe tõlge on teatriagentuuris tervikuna olemas, käesolevas annotatsioonide vihikus olgu huvi äratamiseks ja ettekujutuse loomiseks toodud esimesed kolm stseeni. Klockrike teatris mängiti seda näidendit ühe vaheajaga.

„Näkina ujumas“ /Naine ja Surm/ (*Simma näck*“ /*Kvinnan och döden*/, 2009)

Eksistentsiaalne meelelahutus

Moto:

On kombeks öelda: „ÄRA ÄRATA MAGAVAT KARU.“

Mina ütlen: „ÄRA PÜÜA ÄRKVEL KARU MAGAMA UINUTADA. LAS TA LUUSIB JA NUUSIB JA RISKIB.“

TEGELASED:

NAINE

SURM

Episoodilised tegelased, esinevad vaid viimases pildis

VÕÖRAS

VÄIKE TÜDRUK

1. stseen

Üks üksildane inimene – eeldatavasti keskealine naine – ootab ilmselt kedagi. Ta kohendab patju, saadab pilke piibli suunas, mis vedeleb korteris kusagil nähtaval kohal, värvib oma huuli räige punase huulepulgaga. Tema tegutsemises on vaoshoitud hüsteeriat, ja tundub nagu ei suudaks ta otsustada, millises meeleolus oma saabuvat külalist vastu võtta. Kui keegi üldse välja ilmub – see pole veel kindel.

Eneserahustuseks hakkab Naine ümisema mingit tuntud psalmi, kerged džässilikud improvisatsioonid, meloodia muutub algsest variandist üha kaugemaks. Teeb mõned tantsusammud, laulab.

Koputilöögid. Naine ei kuule.

Taas koputused, valjemini.

Kolmandal korral kuuleb Naine koputamist ja avab ukse. Sisse astub Surm – keda kehastab eeldatavasti nooremapoolne mees.

SURM: Ma koputasin kaua.

NAINE: Mul oli tegemist.

SURM: Kõigiga on tavaliselt sama lugu.

NAINE: Sa jäid hiljaks.

SURM: Tavaliselt küll keegi nii ei arva.

Paus.

NAINE: Kas sina oledki see Naine?

SURM: Ei, mina olen Surm.

NAINE (*erutatult*): Aga siis pean ju mina olema Naine! Keegi meist peab ju olema Naine, sest nii on tegelaste loetelus kirjas!

SURM (*suureliselt*): Meid kõiki läheb vaja.

NAINE: Aga miks just alati mina? Miks pean mina alati Naine olema? Kes seda otsustas, nii pole demokraatlik, mina pole selle otsuse vastuvõtmise juures olnud!

Surm tapab käelöögiga sääski.

NAINE: Mida sa teed?

SURM: Lõõn -isme surnuks, siin kihab -ismidest, kui kõik sind oma tahtmistega torgivad, siis läheb siin kitsaks. Ma pean silmas ...

Surm võib sääski tappa kogu näidendi vältel, kui ta peab seda vajalikuks.

Mina olen Surm ja sina oled Naine. Äraarvamatud on Jumala teed. Aga see polegi ju nii paha?

NAINE: Ei, aga alati on ikka üks ja seesama. Ploomid ja mähkmed. Ma tahan areneda, ma tahan lõhkuda oma piire, kas sa mahla soovid?

SURM: Kas sul midagi kangemat pole? Ka minul tuleb alati olla üks ja seesama.

NAINE: Aga sa oled tähtis, sa oled eksistentsiaalse tähtsusega, sa ei ole alluv.

SURM: Selles sa eksid.

NAINE: Tüüpiline, alati peavad meid, naisi, ümbritsema besserwisserid, kõiketeadjad, alati peab meid paika pandama, sa oled vaevu jõudnud minu korterisse sisse astuda, kui juba hakkad minu kallal õiendama ja väitma, et ma eksin!

SURM: See oli vaid rahumeelne konstateering.

NAINE: Ja kellele, kellele sa siis allud, kui tohib küsida?

SURM: Näiteks sinule. Elule.

2. stseen

Valgus muutub. Surm palub Naise tantsule, too keeldub.

Naine mängib pilli (klarnetit, löötpilli, flööti, etenduse käigus pill vaheldub). Ta mängib hästi. Surm tantsib.

3. stseen

SURM: Meil oli juttu napsust...

NAINE: Miks ma peaksin sulle midagi pakkuma?

SURM: Sellepärast, et sa oled perenaine?

NAINE: Mina pole sind siia kutsunud.

SURM: Ei ole? Käi kuu peale. Noh, sellepärast, et sa oled hea inimene ja minul on janu?

NAINE: Ma tean küll, millele sa vihjad: „Minul oli janu ja sa andsid mulle juua“. „Et sa saaksid olla üks meie kõige väetimatest väetimaid“? Seda ma poleks küll arvanud. Ja kus su vikat on?

SURM: Ainult vanema generatsiooni inimesed tahavad, et mul oleks vikat. Sina oled ju nii noor.

NAINE (*erutatult*): Jah, just nimelt! Ma olen nii noor.

SURM: Eks me näe, kuidas kujuneb. Miskit pole veel kindlalt ära otsustatud.

NAINE: Aga ma ei tea ju, millist strateegiat ma pean kasutama! Kas ma pean sind meelitama või eemale peletama.

SURM: Tavalise viisakusega jõuab kaugele.

NAINE: Kas ma pean sind hellitama ja sinu tuju kõrgel hoidma või viima su nii kaugele, et sa plehku paned?

SURM (*huvitatult*): Kuidas sa seda teeksid? Milliseid vahendeid sa kasutaksid?

NAINE: Minu mees tuleb kohe koju.

SURM: See oli peaaegu sama vana kui ma ise.

NAINE: Mul on käekotis pisargaasiballoon.

SURM: Paha lugu. Niisuguste asjadega peab ettevaatlik olema. Ja mina pole mõni vägistaja. Ma pole sulle ligi tikkunud.

NAINE: Ma võin rääkida oma menstruatsioonitsüklist. Või teha ettepaneku, et me räägiksime, räägiksime oma suhte klaariks.

SURM: Nüüd hakkab juba midagi olema!

NAINE: Et me pole juba kolm kuud armatsenud!

SURM: Ma pole ju kodus olnudki!

NAINE: Ära hakka kohe juttu tühja-tähja peale viima ja ennast õigustama. Mehed on nii arad. Alati peate te teemat vahetama.

SURM: Ma ei vahetanud teemat!

NAINE: Vahetasid jah!

SURM: Oo ei. Ma lihtsalt lähtusin absoluutselt loogilisest kausaalsusest.

NAINE: Terminid, terminid.

SURM: Põhjuslikud seosed. Selgitus.

NAINE: Selgitused, selgitused! Meie, naised, ei taha sõnu, me tahame tegusid.

SURM: Sina ise ju äsja tahtsid rääkida, „klaariks rääkida“ – nagu sa ise ütlesid.

NAINE: Ära hakka igast sõnast kinni! See on nii alatu, väiklane.

SURM: Nüüd ajad sa küll kiusujuttu.

NAINE: Aga kuidas sa ise end ülal peaksid, kui sina külla tuleksid?

Paus.

SURM: Kiuslikult.

(Annoteeris Ülev Aaloe)

Ülev Aaloe soovitab:

INGMAR BERGMAN

Pärast Ingmar Bergmani surma (30. juulil 2007) on tema filmistsenaariumid hakanud üha sagedamini leidma

teed teatrilavale. Ennekõike just Põhjamaades. Kuid ka Eesti teatrites tasuks nii mõnegi Bergmani teksti peale taas mõtlema hakata. Nüüd jagab autoriõigusi Stiftelsen Ingmar Bergman, mille ühed osanikud on IB pärijad. Bergman ise oli teatavasti oma teoste esitusõiguse jagamisega üpris kiivas ja põhimõttekindel. Oma eluajal pidas IB rangelt kinni reeglist, et teatritele annab ta lavastamisloa vaid oma näidendite jaoks. Kui ta oli oma filmistsenaariumi oma näitlejatega filmiks teinud, polnud lootustki õigusi saada. Näiteks Rakvere Teater tõi 1980-ndate alguses „omal riisikol“ välja „Stseenid ühest abielust“ ja oli sunnitud lavastuse mängimise lõpetama, sest kasutati LR-s ilmunud filmivarianti, ametlik luba küll anti hiljem Eesti Draamateatrile, kuid nõudega kasutada prantsuse varianti, mida IB oli ise Pariisis lavastanud. Mati Undil mõlkus mõttes näidend „Pärast proovi“, sellega poleks probleeme tekkinud. Undi palvel alustasingi selle tõlkimist, aga siis läks Matil endal tuhin üle. Ka „Lärmab ja veiderda“, mille Roman Baskin IB surma-aastal „Vanemuises“ lavale tõi, oli IB-l kirja pandud näidendina. Aga tasapisi on hakanud esitusõigusi laekuma ka filmistsenaariumidele. Helsingi Svenska Teatern sai esimesena õiguse mängida „Sügissonaati“ (august 2007), veidi aega hiljem esietendus see ka Eesti Draamateatris. Järgmisena sai Norras ja Soomes esitusõiguse IB stsenaarium „**ERAKÕNELUSED**“, mis koosnebki ju valdavalt dialoogidest ja monoloogidest: **LR 21-22/1998**. (Mikk Mikiver väitis vahetult pärast teose ilmumist, et ta oleks valmis seda kohe lavastama, aga siis polnud ju see veel mõeldav...)

„**FANNY ja ALEXANDER**“ (LR 18-21/1991) jõudis esimest korda teatrilavale Oslos 2010, tänavu sügisel on see juba esietendunud Helsingi Svenska Teaternis (septembri keskel), novembri algul on järg Tampere Työväen Teatri käes. Kusjuures mõlemad teatrid on teinud ise kaks erinevat instseneeringut, soomekeelse autor on Seija Holma ja Svenska Teaterni dramatiseeringu tegi Christoffer Mellgren. Millest võiks järeldada, et kui Eestis selle igati teatrilähedase mastaapse teose lavastamist kaaluda, tuleks alustada läbirääkimistest Stiftelsen Ingmar Bergman’iga.

Eesti keeles on olemas ka „**MAASIKAVÄLU**“ stsenaariumi tõlge. 1980ndate algul lavastas selle Leedu Šiauliai teater (kunagine Pärnu teatri sõprusteater ja käis sellega külalissetendustel Pärnus), lavastajal, teatri peanäitejuhil, oli kasutada venekeelne filmistsenaarium ja muidugi ka film, mis juba 1960-ndail jõudis nõukogude kinolevisse. Lavastus oli tehtud ”omal riisikol” ja sugugi mitte halb. Omas ajas lausa avangardlik. (Ü. Aaloe sai rootsikeelse stsenaariumi Kungliga Dramateni kirjandustoast, eksemplaril oli märkus: NB! Lubatud kasutada vaid subtiitrite tõlkimiseks!)

Kõige selle uue informatsiooni taustal lugesin uuesti üle IB trükis avaldatud näidendeid ja leidsin, et ilmtingimata väärriks tähelepanu

„**Pärast proovi**“ (*Efter repetitionen*, 1983, ilmunud kogumikus „Viies vaatus“, 1994, mille kohta ütleb IB raamatu saatesõnas, et „tegemist on siira katsega olla siiras“).

Õhtutäitev näidend ühes vaatuses

TEGELASED:

VOGLER – lavastaja, 64-aastane

ANNA – näitleja, 23-aastane

RAKEL – endine näitlejanna, 45-aastane, Anna ema

Näidendi tegevus toimub vanas teatrimajas. Päevane proov on ära olnud, õhtune etendus on ära jäänud ja lavastaja, kes hakkab juba ei tea mitmendat korda lavastama Strindbergi „Unenäomängu“ (IB lavastas seda 4-5 korda), on otsustanud tekkinud vaba aega ära kasutada, et suhelda oma uue lavastuse peaosalisega. Vesteldakse teatrist, näitleja elukutsest, Anna isa-ema on lavastaja kauaaegsed sõbrad ja Annatki tunneb ta

juba lapsepõlvest, näitleja karjäärist ja valikutest. Lavastaja missioonist: armastada näitlejat! On tunda, et tegemist on IB jaoks väga lähedase tekstiga. Ta väntas ise 1983. a selle järgi telefilmi, kus lavastaja rollis on alatasa IB-d kehastanud Erland Josephson, Annat mängib IB üks viimaseid lemmikuid, Kungliga Dramatenist Hollywoodi staari staatusesse tõusnud Lena Olin ning Rakelit IB üks põhinäitlejaid nii ekraanil kui teatrilaval Ingrid Thulin. Rakeli roll on samuti väga oluline, kuigi ta tuleb vaid korraks otsekui teatrimajja „kummitama“: kunagine esinäitleja, kes pole enam vormis, on kaotanud vaimse tasakaalu ja nüüd peab teatris piirduma vaid sutsudega.

Film on nüüdsel ajal kergesti kättesaadav, minul on see olemas videokassetil.

Ülev Aaloe